

Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών

Σύγχρονες Τάσεις στη Γλωσσολογία για Εκπαιδευτικούς

Διπλωματική Εργασία

« Η αναπαράσταση των ανδρικών στερεοτύπων στη σύγχρονη ελληνική τηλεοπτική μυθοπλασία: η περίπτωση της σειράς *Maestro in Blue* και η διδακτική αξιοποίηση στη Β΄ Λυκείου»

ΛΥΚΟΥ ΖΑΧΑΡΟΥΛΑ

Επιβλέπων καθηγητής

Στελλάκης Νεκτάριος

ΑΘΗΝΑ, Ιούνιος 2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή/φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Διπλωματική Εργασία

« Η αναπαράσταση των ανδρικών στερεοτύπων στη σύγχρονη ελληνική τηλεοπτική μυθοπλασία: η περίπτωση της σειράς *Maestro in Blue* και η διδακτική αξιοποίηση στη Β΄ Λυκείου»

Λύκου Ζαχαρούλα

Επιτροπή επίβλεψης διπλωματικής εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Στελλάκης Νεκτάριος

Οικονομάκου Μαριάνθη

Καθηγητής-Σύμβουλος, ΕΑΠ

Καθηγήτρια-Σύμβουλος, ΕΑΠ

Αθήνα, Ιούνιος, 2026

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (Ε.Α.Π) «Σύγχρονες Τάσεις στη Γλωσσολογία για Εκπαιδευτικούς». Σκοπός της είναι η διερεύνηση των ανδρικών στερεοτύπων στη σύγχρονη ελληνική τηλεοπτική μυθοπλασία, με αντικείμενο μελέτης τη τηλεοπτική σειρά «*Maestro in Blue*», η οποία προβλήθηκε στον τηλεοπτικό σταθμό του Mega το έτος 2022 . Αφετηρία της έρευνας αποτελεί η παραδοχή ότι τα προϊόντα μαζικής κουλτούρας συμβάλλουν στη διαμόρφωση κοινωνικών αντιλήψεων και ταυτοτήτων, αναπαράγοντας ή αμφισβητώντας κυρίαρχες ιδεολογίες σχετικά με το φύλο και τον ανδρισμό. Το θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας στηρίζεται στις έννοιες των στερεοτύπων, του κοινωνικού φύλου και της ηγεμονικής αρρενωπότητας, ενώ παράλληλα αξιοποιεί τα εργαλεία της Συστημικής Λειτουργικής Γραμματικής του Halliday και της Γραμματικής του Οπτικού Σχεδιασμού των Kress & Van Leeuwen για την ανάλυση των αποσπασμάτων. Η έρευνα ακολουθεί ποιοτική ανάλυση τεσσάρων αποσπασμάτων από τα επεισόδια του α΄ κύκλου της σειράς, τα οποία επιλέχθηκαν λόγω της σύνδεσής τους με κοινωνικά ζητήματα και σχέσεις εξουσίας και κυριαρχίας. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης έδειξαν ότι οι ανδρικοί χαρακτήρες αναπαράγουν στερεότυπα ηγεμονικής αρρενωπότητας, τα οποία συνδέονται με την κυριαρχία, την εξουσία και την προστασία της οικογένειας. Παράλληλα, αναδείχθηκαν περιπτώσεις αμφισβήτησης των ανδρικών στερεοτυπικών αντιλήψεων, οι οποίες δείχνουν την δυναμική φύση των έμφυλων ταυτοτήτων. Με βάση τα ευρήματα σχεδιάστηκε μια διδακτική πρόταση που αξιοποιεί τις σκηνές που επιλέχθηκαν ως πολυτροπικά κείμενα για την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των μαθητών/τριών στην τάξη της Β΄ Λυκείου. Η εργασία αναδεικνύει τη σημασία των τηλεοπτικών κειμένων για τη μελέτη των ανδρικών στερεοτύπων στη διδασκαλία της γλωσσικής εκπαίδευσης.

Λέξεις- κλειδιά: ανδρικά στερεότυπα, ηγεμονική αρρενωπότητα, εξουσία, τηλεοπτική μυθοπλασία, κριτικός γραμματισμός, παιδαγωγικό μοντέλο πολυγραμματισμών, κείμενα μαζικής κουλτούρας, συστημική λειτουργική γραμματική, γραμματική οπτικού σχεδιασμού.

The Representation of Male Stereotypes in Contemporary Greek Television Fiction:
The Case of the Series Maestro in Blue and Its Educational Application in the Second
Grade of Upper Secondary School

Zacharoula Lykou

Abstract

This thesis was prepared within the framework of the postgraduate study program of the Hellenic Open University (HOU) "Contemporary Trends in Linguistics for Teachers". Its purpose is to investigate male stereotypes in contemporary Greek television fiction, utilising as a case study the television series "Maestro in Blue", which was broadcast on the Mega television station in 2022. The starting point of the research is the hypothesis that mass culture products contribute to the formation of social perceptions and identities, reproducing or challenging dominant ideologies regarding gender and masculinity. The theoretical framework of the thesis is based on the concepts of stereotypes, gender and hegemonic masculinity, while at the same time it applies the tools of Halliday's Systemic Functional Grammar and Kress & Van Leeuwen's Grammar of Visual Design in the analysis of the excerpts. The research follows a qualitative analysis of four excerpts from the episodes of the first season of the series, which were selected due to their connection to social issues and relation to power and dominance. The results of the analysis revealed that the male characters reproduce stereotypes of hegemonic masculinity, which are associated with dominance, authority and protection of the family. At the same time, cases of questioning male stereotypical perceptions were highlighted, which showcase the dynamic nature of gender identities. Based on the findings and utilizing the scenes selected as multimodal texts, a teaching proposal was designed to aid the development of critical thinking of students in 2nd grade of high school. The thesis highlights the importance of television texts for the study of male stereotypes within language education teaching.

Keywords: male stereotypes, hegemonic masculinity, power, television fiction, critical literacy, pedagogical model of multiliteracies, mass culture texts, systemic functional grammar, grammar of visual design

Συντομογραφίες και ακρωνύμια

ΚΑΛ	Κριτική Ανάλυση Λόγου
ΣΛΓ	Συστημική Λειτουργική Γραμματική
ΚΜΚ	Κείμενα Μαζικής Κουλτούρας
ΜΜΕ	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
κ.α.	και άλλα/άλλοι
π.χ.	παραδείγματος χάριν

Περιεχόμενα

Περίληψη	iv
Abstract	vi
Συνοπτομογραφίες και ακρωνύμια	viii
Περιεχόμενα.....	ix
Εισαγωγή	1
1 Θεωρητικό πλαίσιο.....	3
1.1 Έμφυλα στερεότυπα	3
1.2 Έμφυλα στερεότυπα και κοινωνική ταυτότητα	4
1.3 Ανδρική κυριαρχία και ανδρικός λόγος.....	6
1.4 Κριτικός γραμματισμός	8
1.5 Κριτική ανάλυση λόγου	10
1.6 Κριτική γλωσσική επίγνωση.....	11
1.7 Συστημική Λειτουργική Γραμματική του Halliday	12
1.8 Γραμματική Οπτικού Σχεδιασμού των Kress & Van Leeuwen.....	16
1.9 Κείμενα μαζικής κουλτούρας στην εκπαίδευση	19
1.10 Παιδαγωγική των πολυγραμματισμών	21
2 Έρευνα και ερευνητικό αντικείμενο.....	24
2.1 Στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα.....	24
2.2 Μεθοδολογία έρευνας.....	25
2.2.1 Δείγμα	26
2.2.2 Μεθοδολογικά εργαλεία	27

3	Κριτική ανάλυση σκηνών.....	29
3.1	Ανάλυση πρώτης σκηνής (33:00-35:00): Επεισόδιο 1 «Clair de Lune»	29
3.1.1	Κειμενική ανάλυση σκηνής	29
3.1.2	Οπτική ανάλυση αποσπάσματος.....	31
3.2	Ανάλυση δεύτερης σκηνής(11:40-12:16): Επεισόδιο 2 «Άρνηση».....	34
3.2.1	Κειμενική ανάλυση σκηνής	34
3.2.2	Οπτική ανάλυση αποσπάσματος.....	36
3.3	Ανάλυση τρίτης σκηνής (47:40-49:00): Επεισόδιο 5 «Οικογένεια»	38
3.3.1	Κειμενική ανάλυση σκηνής	39
3.3.2	Οπτική ανάλυση αποσπάσματος.....	41
3.4	Ανάλυση τέταρτης σκηνής (32:24-33:30): Επεισόδιο 6 «Μουσικές καρέκλες».....	43
3.4.1	Κειμενική ανάλυση σκηνής	43
3.4.2	Οπτική ανάλυση αποσπάσματος.....	45
3.5	Συζήτηση αποτελεσμάτων	46
4	Διδακτική πρόταση για τη Β΄ Λυκείου.....	49
4.1	Σχεδιασμός και διδακτικοί στόχοι	50
4.1.1	Τοποθετημένη πρακτική	52
4.1.2	Ανοιχτή διδασκαλία	53
4.1.3	Κριτική πλαισίωση.....	54
4.1.4	Μετασχηματισμένη πρακτική	55
	Συμπεράσματα	57
	Βιβλιογραφικές αναφορές.....	60

5	Παράρτημα	65
	Παράρτημα Α: Απομαγνητοφώνηση σκηνών	65
5.1	Επεισόδιο 1 «Clair de Lune» (33:00-35:00)	65
5.2	Επεισόδιο 2 «Άρνηση» (11:40-12:16)	66
5.3	Επεισόδιο 5 «Οικογένεια» (47:40-49:00)	66
5.4	Επεισόδιο 6 «Μουσικές καρέκλες» (32:24-33:30)	67
5.5	Παράρτημα Β: Διδακτική πρακτική	1

Εισαγωγή

Στη σύγχρονη κοινωνία τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και τα προϊόντα μαζικής κουλτούρας κατέχουν σημαντικό ρόλο στη ζωή των ανθρώπων και ιδιαίτερα των νέων, καθώς είναι υπεύθυνα για την κατασκευή κοινωνικών ταυτοτήτων και αντιλήψεων στους ανθρώπους. Ιδιαίτερα τα κείμενα της τηλεοπτικής μυθοπλασίας αποτελούν σημαντικό χώρο κατασκευής κοινωνικών ταυτοτήτων, καθώς μέσα από τους χαρακτήρες και τις γλωσσικές επιλογές παράγονται ιδεολογίες σχετικά με το φύλο, την εξουσία και τις κοινωνικές σχέσεις. Οι αντιλήψεις αυτές δεν είναι ουδέτερες, αλλά πολλές φορές παράγουν ή αμφισβητούν στερεοτυπικές αντιλήψεις σχετικά με διάφορες κοινωνικές ομάδες.

Ανάμεσα στις κοινωνικές κατηγορίες που κατασκευάζονται μέσω των γλωσσικών μηχανισμών, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ανδρικές ταυτότητες. Οι αντιλήψεις σχετικά με τον ανδρισμό αποτελούν κοινωνικές και πολιτισμικές κατασκευές, οι οποίες δομούνται μέσα από τον λόγο. Πιο συγκεκριμένα, τα κείμενα μαζικής κουλτούρας αποτελούν τρόπο διαμόρφωσης των ανδρικών στερεοτύπων, καθώς συχνά παρουσιάζονται σε αυτά αντιλήψεις σχετικά με την κυριαρχία, την εξουσία καθώς και την προστασία της οικογένειας. Για τον λόγο αυτό, θεωρείται σημαντικό να χρησιμοποιείται τέτοιο υλικό και στην εκπαίδευση, καθώς οι μαθητές/τριες είναι εξοικειωμένοι με τέτοιου είδους κείμενα.

Στο πλαίσιο αυτό, στην παρούσα εργασία θα ασχοληθούμε με τη σειρά του Χριστόφορου Παπακαλιάτη «*Maestro in Blue*», προκειμένου να διερευνήσουμε τον τρόπο με τον οποίο δομούνται τα ανδρικά στερεότυπα στην σύγχρονη ελληνική μυθοπλασία. Ειδικότερα, στο πρώτο μέρος της εργασίας παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο, αναλύοντας τις έννοιες των στερεοτύπων, των έμφυλων

κοινωνικών ταυτοτήτων καθώς και της ανδρικής κυριαρχίας. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται οι έννοιες του κριτικού γραμματισμού, της κριτικής ανάλυσης λόγου και της κριτικής γλωσσικής επίγνωσης. Έννοιες πολύ σημαντικές για την κατανόηση των κειμένων ως παραγωγών αντιλήψεων και ιδεολογιών. Επιπλέον, αναλύονται τα εργαλεία που θα χρησιμοποιηθούν στην ανάλυση των σκηνών της επιλεγμένης σειράς και συγκεκριμένα η Συστημική Λειτουργική Γραμματική του Halliday και η Γραμματική του Οπτικού Σχεδιασμού των Kress & Van Leeuwen. Τέλος, παρουσιάζεται η σύνδεση των ΚΜΚ με την εκπαίδευση και αναλύεται το Μοντέλο των Πολυγραμματισμών, σύμφωνα με το οποίο θα δομηθεί η διδακτική πρόταση που προτείνεται στο τελευταίο μέρος της εργασίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας, οι στόχοι και τα ερευνητικά ερωτήματα, στα οποία θα στηριχθεί η ανάλυση της σειράς. Στο επόμενο κεφάλαιο, ακολουθεί η ανάλυση των τεσσάρων σκηνών που επιλέχθηκαν από τη σειρά «*Maestro in Blue*», η οποία γίνεται σε δύο μέρη. Αρχικά, διερευνώνται οι γλωσσικές επιλογές των υποκειμένων μέσω της Συστημικής Λειτουργικής Γραμματικής του Halliday, ενώ ακολουθεί η οπτική ανάλυση των αποσπασμάτων βάσει της Γραμματικής του Οπτικού Σχεδιασμού των Kress & Van Leeuwen. Τέλος, γίνεται συζήτηση των αποτελεσμάτων σχετικά με τα ανδρικά στερεότυπα, που εξετάστηκαν στις σκηνές.

Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο, προτείνεται μια διδακτική πρακτική για τη τάξη της Β' Λυκείου, στην οποία οι στερεοτυπικές αντιλήψεις αποτελούν διδακτέα ύλη. Η διδακτική πρόταση είναι σχεδιασμένη σύμφωνα με το μοντέλο των Πολυγραμματισμών για την αξιοποίηση των ΚΜΚ στην εκπαιδευτική διαδικασία. Στο παράρτημα βρίσκεται η απομαγνητοφώνηση των σκηνών, καθώς και ένα εγχειρίδιο διδασκαλίας των στερεοτυπικών αντιλήψεων.

1 Θεωρητικό πλαίσιο

1.1 Έμφυλα στερεότυπα

Τα στερεότυπα είναι πεποιθήσεις οι οποίες σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά, τις ιδιότητες και τις συμπεριφορές των μελών μιας συγκεκριμένης ομάδας ανθρώπων (Hilton & Von Hippel, 1996: 240). Πιο συγκεκριμένα, με τα στερεότυπα το άτομο αποδίδει σε όλα τα μέλη μιας ομάδας μια γενίκευση, η οποία απορρέει από το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο αναπτύσσεται (Δραγώνα, 2007: 12-14). Πολλές φορές βέβαια, αυτή η γενίκευση και η κατηγοριοποίηση των ατόμων μπορεί να οδηγήσει σε αδικίες σε βάρος αυτών που δέχονται αυτές τις γενικεύσεις.

Στο σημείο αυτό, είναι σημαντικό να διαχωριστούν τα στερεότυπα από τις προκαταλήψεις. Τα στερεότυπα έχουν και θετικές και αρνητικές πτυχές, σε αντίθεση με τις προκαταλήψεις οι οποίες είναι μόνο αρνητικές (Δραγώνα, 2007: 21). Επίσης, οι προκαταλήψεις συνδέονται με τα κοινωνικά στερεότυπα, αλλά διαμορφώνονται από την αρνητική αξιολόγηση των ομάδων. Τόσο η προκατάληψη, όμως, όσο και τα στερεότυπα απορρέουν από διάφορες συναισθηματικές καταστάσεις (Hilton & Von Hippel, 1996: 256).

Οι άνθρωποι δομούν τα στερεότυπα μέσα από υποσυνείδητες θεωρίες, οι οποίες συνδέονται με τον τρόπο που το άτομο έχει μάθει να αξιολογεί την κοινωνία στην οποία βρίσκεται. Με βάση αυτές τις θεωρίες, λοιπόν, το άτομο δημιουργεί κοινωνικές κατηγορίες, στις οποίες τοποθετεί τους ανθρώπους που το περιβάλλουν (Andersen & Klatzky, 1987: 235). Αυτές οι κατηγοριοποιήσεις δημιουργούν μια συγκεκριμένη ετικέτα στα μέλη μιας ομάδας (Andersen & Klatzky, 1987: 244). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργούνται προσδοκίες για μια συγκεκριμένη συμπεριφορά του ατόμου, επειδή στερεοτυπικά ανήκει σε μια κατηγορία (Δραγώνα, 2007: 14).

Τα στερεότυπα δημιουργούνται μέσα από μηχανισμούς εξουσίας, καθώς φανερώνουν το κοινωνικό κύρος των κοινωνικών ομάδων (Δραγώνα, 2007: 14). Αναλυτικότερα,

λειτουργούν με τέτοιον τρόπο, ώστε να εδραιώνουν και να νομιμοποιούν τις σχέσεις εξουσίας μέσα σε μια κοινωνία (Δραγώνα, 2007: 20). Μέσω των γενικεύσεων συμβάλλουν στην δημιουργία αντιλήψεων, οι οποίες εντείνουν την ανισότητα μεταξύ των κοινωνικών ομάδων.

Η κατασκευή των στερεοτύπων είναι συνεχής μέσα σε μια κοινωνία, καθώς δομούνται από την καθημερινή συνδιαλλαγή με τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας και στη συνέχεια αυτοματοποιούνται. Με τον τρόπο αυτόν, ο άνθρωπος εξοικονομεί χρόνο (Lippmann, 1922: 296), αφού οι πληροφορίες που λαμβάνει κατηγοριοποιούνται αυτόματα, με βάση την προηγούμενη γνώση του. Ως εκ τούτου υπάρχουν γλωσσικοί μηχανισμοί οι οποίοι συμβάλλουν στη δημιουργία στερεοτύπων, όπως τα ονοματικά σύνολα (Andersen & Klatzky, 1987: 244).

Η στερεοτυπική σκέψη, λοιπόν, εξυπηρετεί διάφορους σκοπούς, οι οποίοι αντικατοπτρίζουν γνωστικές και κινητήριες διαδικασίες (Hilton & Von Hippel, 1996: 251). Πιο συγκεκριμένα, ο άνθρωπος δομεί τα στερεότυπα προκειμένου να γίνει μέλος μιας κοινωνικής ομάδας, να δομήσει δηλαδή μια κοινωνική ταυτότητα. Για τον λόγο αυτόν ταυτίζεται με τις κοινωνικές ομάδες στις οποίες ανήκει κάνοντας συγκρίσεις με τις άλλες ομάδες (Δραγώνα, 2007: 22). Έτσι, μέσω των στερεοτύπων καλύπτεται η ανάγκη του ατόμου για κοινωνική ταυτότητα (Hilton & Von Hippel, 1996: 251).

1.2 Έμφυλα στερεότυπα και κοινωνική ταυτότητα

Στην παρούσα έρευνα θα ασχοληθούμε με μια κατηγορία στερεοτύπων, τα έμφυλα στερεότυπα, τα οποία απορρέουν από το φύλο. Στο σημείο αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία να αποσαφηνιστεί η διαφορά βιολογικού και κοινωνικού φύλου. Πιο συγκεκριμένα, το βιολογικό φύλο αναφέρεται στα βιολογικά χαρακτηριστικά τα οποία ορίζουν τον άνδρα και τη γυναίκα. Τέτοια είναι τα χρωμοσώματα, οι ορμόνες και το αναπαραγωγικό σύστημα. Το βιολογικό φύλο ορίζεται κατά τη γέννηση του

ατόμου. Το κοινωνικό φύλο, από την άλλη, αναφέρεται στους κοινωνικά κατασκευασμένους ρόλους, στις προσδοκίες και τις συμπεριφορές που η κοινωνία αναμένει από το άτομο λόγω του βιολογικού του φύλου. Άρα, το κοινωνικό φύλο είναι κοινωνικά κατασκευασμένο και ενδέχεται να μην ταυτίζεται με το βιολογικό φύλο (Kaufman, 2023).

Η έμφυλη διαφορά αποτελεί, επίσης, κοινωνικό κατασκεύασμα, καθώς προκύπτει από τις κοινωνικές σχέσεις που δομούνται στο εσωτερικό της εκάστοτε κοινωνίας. Το βιολογικό φύλο συνδέεται άμεσα με τη δημιουργία έμφυλων στερεοτύπων, αφού νοηματοδοτεί τις πολιτισμικές και κοινωνικές διαφορές των δύο φύλων (Μαλτέζου & Κουλαουζίδης, 2020, σ: 94). Το φύλο, λοιπόν, αποτελεί ένα σύμβολο προκειμένου να διαφοροποιηθεί το αρσενικό και το θηλυκό και να δομηθούν οι μεταξύ τους σχέσεις (Κάντσα, Μουτάφη & Παπαταξιάρχης, 2003: 28).

Σε κάθε κοινωνία οι έμφυλοι ρόλοι διαμορφώνονται και διαφοροποιούνται ανάλογα με το πολιτισμικό και ιστορικό πλαίσιο. Οι άνδρες και οι γυναίκες αναλαμβάνουν ρόλους οι οποίοι προκύπτουν από το βιολογικό τους φύλο, μέσα από τους οποίους συγκροτείται το κοινωνικό τους φύλο και κατασκευάζεται η προσωπική τους ταυτότητα. Οι άνθρωποι, επομένως, τείνουν να κατηγοριοποιούν τόσο τους εαυτούς τους όσο και τους άλλους με βάση το φύλο τους και να προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους σύμφωνα με τις αντίστοιχες κοινωνικές προσδοκίες (Αρχάκης & Τσάκωνα, 2011: 22).

Στο πλαίσιο αυτό, το φύλο ορίζεται ως μια κοινωνική σχέση διαφοράς και ανισότητας η οποία απορρέει από τις κοινωνικές σχέσεις και την ιδεολογία της κοινωνίας. Συνεπώς, οι άνδρες και οι γυναίκες αποτελούν διαφορετικά υποκείμενα (Κάντσα κ.α, 2003: 32). Έρευνες έχουν καταδείξει ότι μορφές ανδρικής κυριαρχίας εμφανίζονταν διαχρονικά σε διάφορα κοινωνικά περιβάλλοντα και παρουσιάζονταν ακόμα και στις μητρογαμμικές κοινωνίες. Ακόμη και στις σύγχρονες κοινωνίες, όμως, οι άνδρες τείνουν να κατέχουν θέσεις εξουσίας και να ασκούν τις κοινωνικά σημαντικές δραστηριότητες (Κάντσα, κ.α, 2003: 19). Επίσης, στην έρευνα των Δεληγιάννη,

Ζιώγου και Φρόση (2008) διαπιστώνεται ότι οι άντρες συνεχίζουν να κατέχουν ηγετικό ρόλο και να θεωρούνται υπεύθυνοι για την εξασφάλιση των εσόδων, παρά το γεγονός ότι οι γυναίκες εργάζονται. Στον αντίποδα, οι γυναίκες είναι επιφορτισμένες ακόμη με τη φροντίδα των παιδιών και του σπιτιού.

Σύμφωνα με την προσέγγιση της κοινωνικής κατασκευής, οι άνθρωποι δε γεννιούνται με μια δοσμένη και συγκεκριμένη ταυτότητα, αλλά τη δομούν μέσα από τον λόγο τους και άλλους σημειωτικούς πόρους, όπως την εικόνα. Με τα μέσα αυτά, το άτομο κατασκευάζει την ταυτότητά του και στη συνέχεια εντάσσεται σε συγκεκριμένα κοινωνικά πλαίσια, ενώ απομακρύνεται από άλλα (Αρχάκης & Τσάκωνα, 2015: 95). Συνεπώς, η ταυτότητα μπορεί να μεταβάλλεται ανάλογα με το πολιτισμικό και το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο βρίσκεται το άτομο.

Τέλος, η ταυτότητα φύλου επηρεάζει ακόμα και τις γλωσσικές επιλογές των υποκειμένων. Πιο συγκεκριμένα, κάθε λεξιλογική, φωνολογική και συντακτική επιλογή είναι φορέας κατασκευής κοινωνικών ταυτοτήτων. Οι γλωσσικές επιλογές των ατόμων, λοιπόν, οικοδομούν την ταυτότητα του φύλου τους (Holmes, 2008: 381-384). Συνεπώς, ο λόγος είναι μια κοινωνική πρακτική, η οποία επηρεάζεται και επηρεάζει την ιδεολογία της κοινωνίας και δομεί την κοινωνική πραγματικότητα. (Αρχάκης & Τσάκωνα, 2011: 23)

1.3 Ανδρική κυριαρχία και ανδρικός λόγος

Η μελέτη του κοινωνικού φύλου οδήγησε τους ερευνητές όχι μόνο στη διερεύνηση της θέσης των γυναικών στις κοινωνικές δομές, αλλά και στον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζονται οι ανδρικές ταυτότητες. Οι αντιλήψεις σχετικά με τον ανδρισμό δεν αποτελούν έμφυτα χαρακτηριστικά των ανδρών, αλλά κοινωνικές και πολιτισμικές κατασκευές, οι οποίες πραγματώνονται μέσα από τον λόγο. Στο πλαίσιο αυτό, η έννοια της ηγεμονικής αρρενωπότητας αναφέρεται στο κυρίαρχο πρότυπο ανδρισμού, το οποίο στηρίζεται στην άνιση σχέση ανδρών και γυναικών και πιο

συγκεκριμένα στην πολιτισμική κυριαρχία μέσα στην κοινωνία, όπου υπάρχουν συγκεκριμένες σχέσεις κυριαρχίας και υποταγής μεταξύ των ανδρών (Connell, 2005: 77-78). Η ηγεμονική αρρενωπότητα, λοιπόν, ορίζει τον τρόπο συμπεριφοράς των ανδρών μέσα σε μια κοινωνία. Ο τρόπος αυτός δεν είναι σταθερός σε όλες τις κοινωνίες και τις ιστορικές περιόδους, όμως αποτελεί μια πολιτισμική δύναμη μέσω της οποίας μορφές ανδρισμού αποκτούν κοινωνική νομιμοποίηση και ηγετική θέση (Connell, 2005: 76-77).

Η στροφή της γλωσσολογικής έρευνας τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα προς τη μελέτη των γλωσσικών επιλογών των ομιλητών/τριών, ανέδειξε τον καθοριστικό ρόλο της γλώσσας στην κατασκευή έμφυλων ταυτοτήτων. Οι γλωσσολόγοι άρχισαν να εξετάζουν τις γλωσσικές επιλογές ως μέσα κατασκευής σχέσεων δύναμης και αλληλεγγύης (Kiesling, 2007: 653). Υπό το πρίσμα αυτό, το φύλο δεν αντιμετωπίζεται ως ουσιοκρατικό αλλά κατασκευάζεται μέσα από τον λόγο και από τις επιλογές των ομιλητών/τριών. Το γεγονός αυτό, αποδεικνύει ότι οι ομιλητές/τριες τοποθετούνται στον λόγο ως αρσενικά ή θηλυκά μέσω των γλωσσικών τους επιλογών (Λαμπροπούλου, 2014: 400). Η αρρενωπότητα, επομένως, εκφράζεται στον λόγο μέσω γλωσσικών πρακτικών, οι οποίες υποδεικνύουν πολιτισμικούς λόγους ανδρισμού ή σε κοινωνικά αναγνωρίσιμες μορφές ανδρικής ταυτότητας (Kiesling, 2007: 661).

Το πιο χαρακτηριστικό της ανδρικής γλώσσας είναι η προβολή δύναμης και κυριαρχίας (Kiesling, 2007: 662). Ειδικότερα, το αρσενικό ομιλιακό ύφος είναι κυρίως ανταγωνιστικό και αντικατοπτρίζει την ανδρική κυριαρχία σε πατριαρχικές κοινωνικές δομές. Έτσι, αποδίδονται στον ανδρικό λόγο χαρακτηριστικά, όπως η κυριαρχία, η αντιπαλότητα, η αυτοαναφορικότητα, η επίκληση στη λογική και η επιτακτικότητα (Τσώτσου, Στάμου, 2019: 106-107). Η ανδρική κυριαρχία, λοιπόν, δεν αποτελεί εγγενές χαρακτηριστικό των ανδρών, αλλά κοινωνική κατασκευή που συνδέεται με συγκεκριμένα πρότυπα ανδρισμού (Kiesling, 2007: 664). Συνεπώς, παρατηρείται άνιση γλωσσική αναπαράσταση των φύλων, κάνοντας φανερές τις

διακρίσεις εις βάρος των γυναικών. Σύμφωνα με τη θεωρία της «άφωνης ομάδας» η γλώσσα δεν εκφράζει όλες τις κοινωνικές ομάδες, καθώς η γλώσσα είναι φτιαγμένη στα μέτρα των ανδρών, δεν επιτρέπει την ελεύθερη προσωπική έκφραση των υπόλοιπων κοινωνικών ομάδων (Μακρή- Τσιλιπάκου, 2010: 119-120).

1.4 Κριτικός γραμματισμός

Ο γραμματισμός ορίζεται ως η ικανότητα κατανόησης, παραγωγής και κριτικής σκέψης, ανάλογα με τις επικοινωνιακές περιστάσεις. Ο όρος αυτός είναι σχετικά πρόσφατος και αντικατέστησε τον παλαιότερο όρο «αλφαριθμητισμός». Ο αλφαριθμητισμός υπογραμμίζει την ικανότητα για ανάγνωση και γραφή, χωρίς να λαμβάνει υπόψη του την κατανόηση του κειμένου (Χαραλαμπίδης, 2006: 7). Σύμφωνα με τον Baynham (2002, σ:19-20) το άτομο νοείται ως εγγράμματο όταν έχει αποκτήσει τις απαραίτητες δεξιότητες προκειμένου να ανταποκριθεί στις δραστηριότητες που απαιτεί ο γραμματισμός, έτσι ώστε να συμμετέχει αποτελεσματικά σε μια κοινωνική ομάδα. Επομένως, ο γραμματισμός σχετίζεται με την ικανότητα του ατόμου να επικοινωνεί αποτελεσματικά σε διάφορα περιβάλλοντα είτε με γραπτό, είτε με προφορικό λόγο (Μητσικοπούλου, 2001).

Ακόμη από τον ορισμό που δόθηκε στο Αυστραλιανό Συμβούλιο για τον γραμματισμό των ενηλίκων, αναφέρεται ότι «ο γραμματισμός αφορά την ακρόαση, την ομιλία, την ανάγνωση, τη γραφή αλλά και τον αριθμητισμό. Πρόκειται, λοιπόν, για μια πολιτισμική γνώση, κατά την οποία ο παραγωγός του κειμένου είναι σε θέση να χρησιμοποιεί την κατάλληλη γλώσσα, ανάλογα με την κοινωνική κατάσταση» (Χαραλαμπίδης, 2006: 7). Ο γραμματισμός αποτελεί μια περίπλοκη διαδικασία, η οποία σχετίζεται τόσο με το άτομο όσο και με την κοινωνία. Συνεπώς, οι μορφές γραμματισμού διαφέρουν ανάλογα με το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο βρίσκεται ο ομιλητής/τρια (McKay, 2009: 283-284).

Ο γραμματισμός διακρίνεται σε τρεις κατηγορίες

- Σχολικός γραμματισμός σχετίζεται με την διδασκαλία ανάγνωσης και γραφής, αλλά και με την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και των επικοινωνιακών δεξιοτήτων.
- Κοινωνικός γραμματισμός σύμφωνα με τον οποίο τα κείμενα σχετίζονται με το κοινωνικό πλαίσιο.
- Λειτουργικός γραμματισμός, οποίος αφορά τις δεξιότητες που πρέπει να αναπτύξει το άτομο, ώστε να ανταποκριθεί στις σύγχρονες απαιτήσεις (Μητσικοπούλου, 2001).

Από το 1990 άρχισε να χρησιμοποιείται η έννοια του κριτικού γραμματισμού, ο οποίος δεν έχει σχέση μόνο με τον «αλφαριθμητισμό» των ατόμων, αλλά και με την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των ατόμων απέναντι σε κοινωνικά ζητήματα, προκειμένου να λειτουργούν αποτελεσματικά στην κοινωνία (Στάμου, Αρχάκης, Πολίτης, 2016: 31). Σύμφωνα με τις Kontonourki & Ioannidou (2013), ο κριτικός γραμματισμός ορίζεται ως η διαδικασία στην οποία το άτομο ενεργεί σύμφωνα με το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο βρίσκεται. Έτσι, λοιπόν, οι συμμετέχοντες στη γλωσσική διδασκαλία κατανοούν πως το κείμενο δεν είναι ουδέτερο, αλλά παράγει νοήματα και κατασκευάζει την κοινωνική πραγματικότητα (Kontonourki & Ioannidou, 2013: 86).

Ειδικότερα, ο κριτικός γραμματισμός στηρίζεται στο γεγονός ότι τα κείμενα δομούν κοινωνικές πραγματικότητες και προωθούν ρητά ή άρρητα σχέσεις εξουσίας και ιδεολογίες (Τεντολούρης & Χατζησαββίδης, 2014: 411). Έτσι, τα κείμενα αντιμετωπίζονται ως φορείς κοινωνικών, ιστορικών και οικονομικών συνδηλώσεων. Ο κριτικός γραμματισμός διαφέρει ανάλογα με τις κοινωνικές, ιστορικές και πολιτισμικές περιστάσεις (Κουτσογιάννης, 2016: 4). Επομένως, το κάθε κείμενο αντικατοπτρίζει την ιστορική και κοινωνική πραγματικότητα στην οποία δημιουργήθηκε. Για αυτό τον λόγο, οι μαθητές/τριες είναι σημαντικό να αναπτύξουν τον κριτικό γραμματισμό, προκειμένου να αναγνωρίζουν, μέσα από τα γλωσσικά στοιχεία του κειμένου, την πραγματικότητα που αυτό διαμορφώνει. Επίσης, η

ικανότητα επεξεργασίας του γραπτού λόγου συμβάλλει στη γνωστική ανάπτυξη του ατόμου (McKay, 2009: 689).

Οι Τεντολούρης και Χατζησαββίδης (2014) διακρίνουν τέσσερεις λόγους του κριτικού γραμματισμού:

- Παιδαγωγικός λόγος ως μέσο προβολής των ιδεολογιών και των κυρίαρχων θέσεων με σκοπό την αμφισβήτησή τους.
- Γλωσσολογικός λόγος ως μέσο κατασκευής ταυτοτήτων μέσα από διαφορετικές γλωσσικές επιλογές.
- Κοινωνικοπολιτικός λόγος, σχετίζεται με τα ΜΜΕ και τις απόψεις που αυτά μεταφέρουν.
- Εθνογραφικός λόγος.

1.5 Κριτική ανάλυση λόγου

Στην παρούσα έρευνα θα ασχοληθώ με την κριτική ανάλυση λόγου (από εδώ και στο εξής ΚΑΛ), η οποία πρόκειται για μια κοινωνική μελέτη της γλώσσας. Η ΚΑΛ στόχο έχει να αποκαλύψει τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται η γλώσσα, η κοινωνία και η ιδεολογία (Στάμου, 2014: 149). Πιο συγκεκριμένα, η ΚΑΛ εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο τα κείμενα και η ομιλία διαμορφώνουν την κοινωνική πραγματικότητα, δημιουργώντας ή αλλάζοντας τις σχέσεις κυριαρχίας ή ιδεολογικής ανισότητας (Στάμου, 2014: 150). Σύμφωνα με τον Van Dijk (2020), βασική προϋπόθεση της ΚΑΛ είναι η ηθική, καθώς υπάρχουν αθέμιτες μορφές προφορικού ή γραπτού λόγου. Ως εκ τούτου, ο λόγος που χρησιμοποιείται στα κείμενα συγκροτεί την κοινωνία και αναπαράγει ή εγκαθιδρύει την κοινωνική πραγματικότητα.

Σύμφωνα με την κοινωνιογνωσιακή θεωρία του Van Dijk (2020), η σχέση μεταξύ λόγου και κοινωνίας είναι αμφίδρομη. Πιο συγκεκριμένα, οι κοινωνικές δομές και αναπαραστάσεις δεν ασκούν άμεση επιρροή στα κείμενα, αλλά η επηρεάζονται από

την ερμηνεία των ατόμων. Ο λόγος, λοιπόν, δεν επιδρά άμεσα στην κοινωνική πραγματικότητα, αλλά μέσω της επίδρασής του στα νοητικά μοντέλα, δηλαδή στις γνώσεις και τις ιδεολογίες των ατόμων. Έτσι, φανερώνεται ο ρόλος της γνωστικής διάστασης στη διαμόρφωση της σχέσης λόγου και κοινωνίας (Van Dijk, 2020: 102)

Μια βασική συνιστώσα με την οποία κατασκευάζεται η κοινωνική πραγματικότητα είναι οι γλωσσικές επιλογές που κάνουν οι χρήστες της γλώσσας. Οι ομιλητές/τριες αντλούν από ένα δίκτυο γλωσσικών επιλογών μέσω του οποίου διαμορφώνουν αναπαραστάσεις της κοινωνικής πραγματικότητας (Στάμου, 2011: 181). Οι επιλογές αυτές δε γίνονται τυχαία, αλλά αντικατοπτρίζουν τις ιστορικο-πολιτισμικές συνθήκες της κοινωνίας (Στάμου, 2014: 150). Επομένως, το νόημα του κειμένου προκύπτει από τις επιλογές που γίνονται ή δε γίνονται κάθε φορά που μιλάμε (Στάμου, 2011: 181).

Η ΚΑΛ ασχολείται με διαφόρων ειδών κείμενα τα οποία δέχονται επιδράσεις από το πολιτικό, ιδεολογικό και ιστορικό πλαίσιο και με αυτόν τον τρόπο αναπαράγουν ή αποδομούν τις ισχύουσες κοινωνικές δομές. Προκειμένου να συμβεί η ανάλυση των κειμένων αξιοποιούνται δύο κοινωνικά επίπεδα, το μικροεπίπεδο και το μακροεπίπεδο. Το μικροεπίπεδο αφορά τις κειμενικές δομές και τις γλωσσικές επιλογές που κάνουν οι χρήστες/στριες της γλώσσας, ενώ το μακροεπίπεδο αναφέρεται στις κοινωνικές σχέσεις και δομές που πραγματοποιούνται από άτομα κυρίαρχων ομάδων προς τις λιγότερο ισχυρές ομάδες, μέσω των πρακτικών του γραμματισμού (Μιχάλης, 2014).

1.6 Κριτική γλωσσική επίγνωση

Σύμφωνα με τον Fairclough (1992: 2), η κριτική γλωσσική επίγνωση προϋποθέτει την κριτική ανάλυση λόγου, καθώς μέσα από αυτή την προσέγγιση ο χρήστης θα κατανοήσει τη σχέση μεταξύ λόγου και κοινωνικής πραγματικότητας. Επίσης, η κειμενική ανάλυση περιλαμβάνει τη γλωσσική ανάλυση, καθώς και την ανάλυση των εικόνων και της γλώσσας του σώματος (Fairclough, 1992: 12). Όλα τα παραπάνω

βοηθούν το άτομο να οικοδομήσει μια αναπαράσταση της κοινωνικής πραγματικότητας και να αντιληφθεί ότι οι σχέσεις ισχύος και εξουσίας λειτουργούν συνήθως σε υπόρρητο επίπεδο.

Η κριτική γλωσσική επίγνωση είναι η διαδικασία με την οποία τα άτομα αντιλαμβάνονται τις επιλογές που τους παρέχει η γλώσσα και τον τρόπο που αυτές οι επιλογές δομούν την κοινωνική πραγματικότητα. Με τον τρόπο αυτό, τα άτομα είτε ως παραγωγοί είτε ως καταναλωτές των γλωσσικών κειμένων αντιλαμβάνονται ότι ο λόγος έχει ισχύ και μπορεί να αναπαράγει ή να αμφισβητεί τις υπάρχουσες δομές (Στάμου, 2011: 179).

Στόχος της κριτικής γλωσσικής επίγνωσης είναι η προώθηση της κριτικής σκέψης μέσω της ανακάλυψης των γλωσσικών επιλογών, καθώς και των ιδεολογικών φορτίσεων που συνοδεύουν συγκεκριμένες εκφορές της γλώσσας. Έτσι, μέσω της κριτικής γλωσσικής επίγνωσης τα άτομα ως χρήστες της γλώσσας συνειδητοποιούν ότι η γλώσσα τους παρέχει επιλογές, προκειμένου να μεταδώσουν το μήνυμα και την ιδεολογία του. Ενώ, ως καταναλωτές αντιλαμβάνονται ότι οι υπάρχουσες κοινωνικές δομές και σχέσεις εξουσίας τίθενται σε αμφισβήτηση μέσα από τη θεωρία της κριτικής ανάλυσης λόγου και ως επέκταση της κριτικής γλωσσικής επίγνωσης (Στάμου, 2011: 181).

1.7 Συστημική Λειτουργική Γραμματική του Halliday

Έχοντας προσδιορίσει τον ρόλο της ΚΑΛ, η οποία διερευνά τη σχέση της εξουσίας και της ιδεολογίας με την γλώσσα, στην ενότητα αυτή θα εστιάσουμε στη συστημική λειτουργική γραμματική του Halliday (στο εξής ΣΛΓ). Η ΣΛΓ αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο για την ανάλυση του τρόπου με τον οποίο η γλώσσα λειτουργεί για την αναπαράσταση της πραγματικότητας και τη δημιουργία ιδεολογίας. Η εστίαση μας θα στραφεί στην αναπαραστατική, διαπροσωπική και κειμενική λειτουργία της γλώσσας, όπως αυτές παρουσιάζονται στη ΣΛΓ. Οι λειτουργίες της γλώσσας θα αποτελέσουν

εργαλείο για την ανάλυση των δειγμάτων της σειράς *Maestro in Blue* στο κεφάλαιο 3 της παρούσας έρευνας.

Σύμφωνα με τη ΣΛΓ, η γλώσσα είναι ένα σύστημα σχέσεων, καθώς διερευνά τη σημασιολογία και τη λειτουργία των γλωσσικών στοιχείων. Πιο συγκεκριμένα, η γλώσσα συνδέεται με το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται συμβάλλοντας ενεργά στην κατασκευή νοημάτων. Μέσα από αυτή την οπτική, οι γλωσσικές επιλογές των ομιλητών δεν είναι ουδέτερες, αλλά αντανakλούν ιδεολογίες. Η ΣΛΓ, λοιπόν, εξετάζει τη γλώσσα ως κοινωνική πολιτισμική δομή, μέσω της οποίας τα άτομα διαμορφώνουν τις ταυτότητές τους και τις σχέσεις τους με τους άλλους (Λύκου, 2000: 1).

Ο Halliday εντοπίζει τρεις διαφορετικές λειτουργίες της γλώσσας, ανάλογα με τον τρόπο που κατασκευάζουμε την κοινωνική πραγματικότητα (αναπαραστατική λειτουργία), διεπιδρούμε με τους συνομιλητές μας (διαπροσωπική λειτουργία) και οργανώνουμε την πληροφορία (κειμενική λειτουργία).

Αναπαραστατική λειτουργία

Η αναπαραστατική λειτουργία πραγματώνεται μέσω του συστήματος της μεταβιβαστικότητας. Η μεταβιβαστικότητα παρουσιάζεται με κριτήρια αιτιότητας, η οποία αποδίδεται με τις διαδικασίες (ρήματα), τους μετέχοντες (ουσιαστικά) και τα καταστασιακά στοιχεία (προθετικές φράσεις) (Λύκου, 2000: 4, Στάμου, 2014: 173). Το σύστημα αιτιότητας φανερώνει τον δράστη ή την απαλοιφή αυτού. Πιο συγκεκριμένα ορίζεται με την εξής κλίμακα:

- Έμφαση στον δράστη: Χρήση επενεργητικού ρήματος σε ενεργητική σύνταξη με το υποκείμενο- δράστη στην αρχή της πρότασης π.χ. Η χρήση χημικών μολύνει τη θάλασσα.
- Μετριασμός του δράστη: Πραγματοποιείται είτε με τη χρήση επενεργητικού ρήματος σε παθητική φωνή είτε με τη χρήση ουσιαστικού

π.χ. α) Η θάλασσα μολύνεται από τη χρήση χημικών. β) Η μόλυνση της θάλασσας από τη χρήση χημικών είναι δεδομένη.

- Απαλοιφή του δράστη: Επιτυγχάνεται με τη χρήση παθητικής σύνταξης ή ουσιαστικού, όπου ο δράστης δεν αναφέρεται καθόλου π.χ. Η θάλασσα μολύνεται.
- Απαλοιφή οποιουδήποτε δράστη: Πραγματοποιείται με τη χρήση μη επενεργητικού ρήματος ή ουσιαστικού, όπου ο δράστης δεν παρουσιάζεται καθόλου, καθώς παρουσιάζει την πράξη ως ένα γεγονός π.χ. Οι θάλασσες πεθαίνουν. (Στάμου, 2011: 183-184).

Ένα ακόμα στοιχείο της αναπαραστατικής λειτουργίας είναι οι διαδικασίες, δηλαδή τα ρήματα, τα οποία χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες:

- Υλικές: Περιγράφουν δράσεις και ενέργειες που προκαλούν αλλαγές. Στις υλικές διαδικασίες οι συμμετέχοντες είναι ο δράστης, ενώ ο στόχος είναι ο αποδέκτης της διαδικασίας π.χ. ανοίγω, χτυπώ.
- Νοητικές: Περιγράφουν δράσεις του εσωτερικού κόσμου και μπορεί να είναι γνωσιακές (ξέρω), αντιληπτικές (βλέπω) ή συναισθηματικές (αγαπώ). Στις νοητικές διαδικασίες οι συμμετέχοντες είναι οι *''αισθανόμενοι''*, δηλαδή αυτοί που πραγματοποιούν τη διαδικασία και το *''φαινόμενο''* είναι ο αποδέκτης της διαδικασίας.
- Συσχετιστικές: Περιγράφουν συμβολικές σχέσεις καθώς είτε αποδίδουν γνωρίσματα σε μια οντότητα είτε ταυτοποιούν π.χ. είμαι, κάνω. (Στάμου, 2014, σ:173).

Διαπροσωπική λειτουργία

Η διαπροσωπική λειτουργία περιλαμβάνει γλωσσικά στοιχεία τα οποία οικοδομούν τις σχέσεις των εμπλεκόμενων σε μια περίσταση επικοινωνίας. Η

διαπροσωπική λειτουργία πραγματώνεται μέσω του συστήματος του τρόπου (Λύκου, 2000: 4). Οι γλωσσικές επιλογές του παραγωγού του κειμένου, αφορούν τη δείξη προσώπου, τις πράξεις λόγου και την τροπικότητα (Στάμου, 2011: 185).

- Δείξη προσώπου: Αναπαριστά την κοινωνική σχέση μεταξύ παραγωγού και καταναλωτή του κειμένου. Πιο συγκεκριμένα, αφορά τις αναφορές που γίνονται στο κείμενο προς τον παραγωγό ή τον αποδέκτη. Κυρίως εκφράζονται με την επιλογή αριθμού προσώπου (α' ενικό, γ' ενικό), τις προσωπικές ή κτητικές αντωνυμίες και τα ρήματα, που επίσης δηλώνουν πρόσωπο (καταστρέφει, καταστρέφουμε).
- Πράξεις λόγου: Παρουσιάζουν μια οπτική μέσω της γλώσσας, καθώς εκφράζουν τις προθέσεις του ομιλητή/συντάκτη. Οι πράξεις λόγου έχουν διάφορες κατηγορίες, όπως αποφαντικές, κατευθυντικές, βεβαιωτικές, δεσμευτικές και εκφραστικές (Στάμου, 2014: 174). Ο καθορισμός των πράξεων λόγου, προκύπτει μέσα από τα ρηματικά στοιχεία, δηλαδή τους 'προσλεκτικούς δείκτες'. Προσλεκτικοί δείκτες στα ελληνικά είναι οι εγκλίσεις καθώς και τα επενεργητικά ή μη επενεργητικά ρήματα (Στάμου, 2011: 186).
- Τροπικότητα: Αφορά τα γλωσσικά μέσα με τα οποία ο παραγωγός του κειμένου εκφράζει συναισθήματα, σχόλια ή υποκειμενικές κρίσεις μέσα στο εκφώνημα. Η τροπικότητα διακρίνεται σε τρεις κατηγορίες, την επιστημική, την δεοντική και την αξιολογική (Στάμου, 2011: 186, Στάμου, 2014: 174).

1. Επιστημική τροπικότητα

Η επιστημική τροπικότητα αφορά τον βαθμό βεβαιότητας του ομιλητή/τριας προς αυτό που λέει.

2. Δεοντική Τροπικότητα

Η δεοντική τροπικότητα αφορά τον βαθμό επιτακτικότητας με τον οποίο ο ομιλητής/τρια ζητά κάτι από τον/την συνομιλητή/τρια του

3. Αξιολογική τροπικότητα

Η αξιολογική τροπικότητα πραγματώνεται με τη χρήση επιθέτων, επιρρημάτων και λεξιλογίου με συναισθηματικό φορτίο. Μέσω της συγκεκριμένης τροπικότητας ο ομιλητής/τρια παρουσιάζει την αποδοκimasία του ή την επιδοκimasία του για το συμβάν στο οποίο αναφέρεται.

Κειμενική λειτουργία

Η κειμενική λειτουργία αφορά τον τρόπο με τον οποίο οργανώνεται το κείμενο, καθώς εκφράζει τη σχέση της γλώσσας με το περιβάλλον της. Η κειμενική λειτουργία συνδέεται με την ακολουθία στοιχείων που συνδέεται με τη σχέση θέματος-ρήματος (Λύκου, 2000: 5). Πιο συγκεκριμένα, το θέμα τοποθετείται στην αρχή της πρότασης και αποτελεί το βασικό στοιχείο, ενώ ακολουθεί το ρήμα, το οποίο αποτελεί τον σχολιασμό του θέματος. Ακόμη, στη θέση του θέματος βρίσκονται οι γνωστές πληροφορίες, ενώ στη θέση του ρήματος τοποθετούνται οι νέες πληροφορίες. Με τον τρόπο αυτό, γίνεται πιο εύκολο στον αναγνώστη να επεξεργάζεται τα νέα μηνύματα που λαμβάνει (Στάμου, 2014: 177).

1.8 Γραμματική Οπτικού Σχεδιασμού των Kress & Van Leeuwen

Σύμφωνα με τους Kress & Van Leeuwen (2021: 3) οι οπτικές δομές όπως και οι γλωσσικές δομές που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα υποδεικνύουν συγκεκριμένες εμπειρίες της κοινωνικής πραγματικότητας. Πιο συγκεκριμένα, τα οπτικά στοιχεία παρέχουν πληροφορίες για την κοινωνία, ενώ παράγονται από κοινωνικές και πολιτισμικές πρακτικές. Το οπτικό κείμενο, ειδικότερα τη σημερινή εποχή είναι κυρίως πολυτροπικό, καθώς περιέχει γλώσσα, μουσική και χειρονομία

(Κοκογιάννης, 2011: 138). Είναι σημαντικό, λοιπόν, να εξετάζουμε τις εικόνες, καθώς οικοδομούν την κοινωνική πραγματικότητα.

Η Γραμματική του Οπτικού Σχεδιασμού έχει δημιουργηθεί προκειμένου να αναλυθεί η εικόνα και στη συνέχεια να σχεδιαστεί με τη γλώσσα (Πούρκος, Κατσαρού, 2011: 326). Η ανάλυση του οπτικού στοιχείου γίνεται με βάση τρεις λειτουργίες την αναπαραστατική, τη διαπροσωπική και την κειμενική.

Αναπαραστατική λειτουργία

Η αναπαραστατική λειτουργία αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο τα σημειωτικά συστήματα αναπαριστούν την κοινωνική πραγματικότητα. Η λειτουργία αυτή δίνει έμφαση στους συμμετέχοντες, δηλαδή τα αναπαριστώμενα πρόσωπα, καθώς και στις διαδικασίες στις οποίες εμπλέκονται. Συνεπώς, όλες αυτές οι συνιστώσες πραγματώνουν σημασιολογικές ιδιότητες και νοήματα (Παπαδημητρίου, 2010: 14).

Σύμφωνα με την Γραμματική του Οπτικού Σχεδιασμού οι διαδικασίες διακρίνονται σε τέσσερα είδη, τις αφηγηματικές, τις αναλυτικές, τις ταξινομικές και τις συμβολικές.

Αφηγηματικές διαδικασίες: Οι συμμετέχοντες επιτελούν μια πράξη. Πρόκειται, λοιπόν για μια εικόνα στην οποία εκτυλίσσεται μια αλλαγή. Π.χ. Μια εικόνα ενός καθηγητή που παραδίδει μάθημα.

Ταξινομικές διαδικασίες: Οι συμμετέχοντες ανήκουν σε μια ομάδα ή κατηγορία, συνήθως τοποθετούνται σε ίδια απόσταση ο ένας δίπλα στον άλλον για να δηλωθεί η ομοιότητά τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν αντικείμενα σε μια έκθεση μουσείου.

Αναλυτικές διαδικασίες: Οι συμμετέχοντες συνδέονται μέσω της σχέσης μέρους-όλου. Συνήθως, οι αναλυτικές εικόνες προσφέρονται για παρατήρηση στον θεατή. Π.χ. ένας χάρτης.

Συμβολικές διαδικασίες: Οι συμμετέχοντες παρουσιάζονται συμβολικά σε σχέση με το νόημα που υποδηλώνουν π.χ. η εικόνα του Λευκού Πύργου για να δηλώσει τη Θεσσαλονίκη.

Διαπροσωπική λειτουργία

Η διαπροσωπική λειτουργία οικοδομεί τις σχέσεις μεταξύ των θεατών και των αναπαριστώμενων αντικειμένων (Παπαδημητρίου, 2010: 14). Πιο συγκεκριμένα, η διαπροσωπική λειτουργία κατασκευάζει τους κοινωνικούς ρόλους, οι οποίοι πραγματώνονται από τη σχέση, την αλληλεπίδραση του παραγωγού της εικόνας και των θεατών, καθώς και από τη στάση του παραγωγού της εικόνας προς τα αναπαριστώμενα πρόσωπα. Τα διαδραστικά στοιχεία διακρίνονται σε τρεις βασικές κατηγορίες, το βλέμμα, την κοινωνική απόσταση και τις σχέσεις εξουσίας (Πούρκος, Κατσαρού, 2011: 328).

Βλέμμα

Το βλέμμα αφορά την απουσία ή παρουσία βλεμματικής επαφής των αναπαριστώμενων υποκειμένων με τον θεατή. Αναλυτικότερα, η απουσία βλεμματικής επαφής αναδεικνύει μια «πράξη προσφοράς» προς τον θεατή, ενώ η παρουσία μεταφράζεται ως «πράξη απαίτησης», καθώς τα αναπαριστώμενα υποκείμενα απευθύνονται προς τον θεατή.

Κοινωνική απόσταση

Η κοινωνική απόσταση αφορά την απόσταση λήψης της εικόνας, η οποία απεικονίζεται στο μέγεθος του κάδρου. Έτσι, ανάλογα με το μέγεθος του κάδρου υπάρχει η κοντινή, η μεσαία και η μακρινή λήψη. Πιο συγκεκριμένα, η κοντινή λήψη εστιάζει στα αναπαριστώμενα αντικείμενα, δημιουργώντας στενή σχέση με τον θεατή. Η μεσαία λήψη απομακρύνεται σε έναν βαθμό από τα απεικονιζόμενα πρόσωπα μειώνοντας τον βαθμό οικειότητα. Ενώ, η μακρινή λήψη δεν εστιάζει στα απεικονιζόμενα πρόσωπα δημιουργώντας μια απρόσωπη σχέση με τον θεατή.

Σχέση εξουσίας

Οι σχέσεις εξουσίας ορίζονται από την κάθετη γωνία που σχηματίζεται μεταξύ θεατών και αναπαριστώμενων αντικειμένων. Διακρίνεται σε τρεις κατηγορίες: υψηλή, χαμηλή και ισάξια. Η υψηλή γωνία δείχνει μικροσκοπικό το αναπαριστώμενο αντικείμενο, δημιουργώντας μια ασύμμετρη σχέση εξουσίας, καθώς ο θεατής υπερέχει του αναπαριστώμενου αντικειμένου. Η χαμηλή γωνία δείχνει τεράστιο το αναπαριστώμενο αντικείμενο αντιστρέφοντας την ασύμμετρη σχέση εξουσίας με το αναπαριστώμενο αντικείμενο να υπερέχει έναντι του θεατή. Τέλος, η ισάξια γωνία βρίσκεται στο ύψος των ματιών του θεατή δημιουργώντας ισάξια σχέση των αναπαριστώμενων αντικειμένων με τον θεατή (Πούρκος, Κατσαρού, 2011: 328 και Παπαδημητρίου, 2010: 14-15).

Κειμενική λειτουργία

Η κειμενική λειτουργία αφορά την πληροφοριακή αξία της εικόνας, η οποία ορίζεται από τον τρόπο τοποθέτησης των στοιχείων στις διάφορες ζώνες της εικόνας. Οι ζώνες χωρίζονται σε αριστερά-δεξιά, πάνω-κάτω, κέντρο-περιθώριο και κάθε ζώνη παρέχει διαφορετική πληροφοριακή αξία στο οπτικό στοιχείο. Επίσης, σημαντικό ρόλο παίζει ο βαθμός προεξοχής των στοιχείων, καθώς υπάρχει ιεράρχηση των στοιχείων από τα πιο σημαντικά στα λιγότερο σημαντικά. Τέλος, η πληροφοριακή αξία ορίζεται και από την απουσία ή παρουσία πλαισίου γύρω από την εικόνα, καθώς και από το αναγνωστικό μονοπάτι το οποίο ορίζει τον τρόπο με τον οποίο ο θεατής θα διαβάσει την εικόνα (Πούρκος, Κατσαρού, 2011: 329 και Παπαδημητρίου, 2010: 15-16).

1.9 Κείμενα μαζικής κουλτούρας στην εκπαίδευση

Στο σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα κρίνεται σημαντικό να υπάρχει σύγκλιση της γλωσσικής εκπαίδευσης με τις κριτικές προσεγγίσεις. Πιο συγκεκριμένα, η εκπαίδευση των μαθητών/τριών δεν πρέπει να περιορίζεται σε αφηγηματικά κείμενα

που επιλέγονται με βάση τα παραδοσιακά κριτήρια, αλλά να γίνεται χρήση από τους/τις εκπαιδευτικούς κειμένων από την καθημερινότητα (Αρχάκης, 2016: 132). Είναι, επομένως σημαντική η εισαγωγή κειμένων μαζικής κουλτούρας (από εδώ και στο εξής ΚΜΚ) στη σχολική εκπαίδευση, καθώς έχει πολλαπλά οφέλη για τη μαθητική κοινότητα.

Αρχικά, ο όρος μαζική κουλτούρα αφορά τις πολιτισμικές πρακτικές που προβάλλονται από τα μαζικά μέσα και χαίρουν ευρείας αποδοχής σε μεγάλα τμήματα του πληθυσμού. Τα κείμενα αυτά δομούν ή ανακυκλώνουν τις κυρίαρχες αξίες και ιδεολογίες που υπάρχουν σε μια κοινωνία, ενώ διαμορφώνουν και τις ταυτότητες των ατόμων. Τα τηλεοπτικά κείμενα, ιδιαίτερα, συμβάλλουν στη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης ενός λαού ή μιας ομάδας τηλεθεατών, καθώς μέσω της κοινής εμπειρίας ενώνονται άτομα από διαφορετικά κοινωνικά περιβάλλοντα (Αρχάκης, κ.α, 2015: 69). Επομένως, είναι σημαντικό οι μαθητές/τριες να έρθουν σε επαφή με τέτοια κείμενα, ώστε να αντιληφθούν τον τρόπο με τον οποίο δομείται η κοινωνική πραγματικότητα στα ΚΜΚ.

Η εισαγωγή των ΚΜΚ στο εκπαιδευτικό σύστημα συμβάλλει στην ενεργό εμπλοκή των μαθητών/τριών στο μάθημα, καθώς πρόκειται για κείμενα τα οποία αποτελούν βασικό κομμάτι της βιωματικής τους εμπειρίας. Με τον τρόπο αυτό το σχολικό σύστημα έρχεται σε επαφή με τον κόσμο των μαθητών/τριών και συνδέεται μαζί τους, μέσω των πραγματικών τους ενδιαφερόντων και όχι με ενδιαφέροντα που πιστεύει το σχολείο ότι έχουν. Επίσης, έχει διαπιστωθεί ότι αναπτύσσουν τη δημιουργικότητα και συμβάλλουν στην κατανόηση αφηρημένων επιστημονικών εννοιών (Στάμου, 2012: 19,23).

Επιπλέον, τα ΚΜΚ δημιουργούν μια σχέση οικειότητας μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητών/τριών. Πιο συγκεκριμένα, ο/η εκπαιδευτικός παύει να είναι ο φορέας εξουσίας και αναλαμβάνει τον ρόλο του συντονιστή, καθώς στόχος του είναι τα παιδιά να συστηματοποιήσουν τις γνώσεις που έχουν αποκτήσει μέσα από τα κείμενα. Επίσης, τα ΚΜΚ συμβάλλουν στη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ σχολείου

και μαθητών/τριών, καθώς το σχολείο έρχεται σε επαφή με τα ενδιαφέροντα τους, με αποτέλεσμα η καθημερινότητα να γίνεται αντικείμενο μελέτης μέσα στην τάξη (Στάμου, 2012: 23). Με τον τρόπο αυτό, το σχολείο αναγνωρίζει τις εξωσχολικές πρακτικές, οι οποίες είναι ισάξιες των εκπαιδευτικών πρακτικών, και τις εντάσσει στη σχολική τάξη (Στάμου, κ.α, 2016: 17).

Ακόμη ένα όφελος της αξιοποίησης ΚΜΚ στην εκπαίδευση αποτελεί η προώθηση της κριτικής σκέψης των μαθητών/τριών. Μέσω των κειμένων αυτών οι μαθητές/τριες συνειδητοποιούν ότι η κοινωνική πραγματικότητα οικοδομείται από τις γλωσσικές επιλογές των ομιλητών/τριών και τις ιδεολογίες που αυτοί/ές προάγουν (Αρχάκης, κ.α , 2015: 77-78). Έτσι, γίνεται κατανοητό ότι τα ΚΜΚ δεν αντικατοπτρίζουν την πραγματικότητα, αλλά την αναπαριστούν από μια συγκεκριμένη σκοπιά, μέσω των ιδεολογιών που θέτουν στη δημόσια σφαίρα. Στόχος, λοιπόν, είναι οι μαθητές/τριες να ανακαλύψουν, μέσω της κριτικής γλωσσικής ανάλυσης, τις ιδεολογικές φορτίσεις που συνοδεύουν τον λόγο της μαζικής κουλτούρας (Στάμου, 2012: 19).

1.10 Παιδαγωγική των πολυγραμματισμών

Η αξιοποίηση των αρχών του κριτικού γραμματισμού σε συνδυασμό με την παιδαγωγική των πολυγραμματισμών αποτελεί μια ιδιαίτερα γόνιμη εκπαιδευτική προσέγγιση. Πιο συγκεκριμένα, οι πολυγραμματισμοί είναι μια προσέγγιση, η οποία βασίζεται στην ενασχόληση των μαθητών/τριών με κείμενα αλλά και είδη λόγου από ποικίλες πολιτισμικές πηγές. Στόχος των πολυγραμματισμών είναι να αναπτύξουν οι διδασκόμενοι μια κριτική μεταγλώσσα, έτσι ώστε να μπορούν να κατανοούν την κοινωνική και πολιτισμική δύναμη αυτών των κειμένων (Cope & Kalantzis, 2001). Παράλληλα, ο κριτικός γραμματισμός αναδεικνύει τη σχέση που έχουν τα κείμενα με την κοινωνία, καθώς επηρεάζονται από κοινωνικοοικονομικές και πολιτισμικές

συνθήκες (Κουτσογιάννης, 2011: 44). Ως εκ τούτου, ο συνδυασμός των δύο μπορεί να συμβάλλει στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των μαθητών/τριών.

Η παιδαγωγική των πολυγραμμatisμών ασχολείται με κείμενα τα οποία αναδεικνύουν τις διαφορετικές πολιτισμικές φωνές που συνθέτουν τις σύγχρονες κοινωνίες. Τα κείμενα αυτά είναι, κυρίως, πολυτροπικά, δηλαδή συνδυάζουν ήχο, εικόνα και γραπτό κείμενο (Φτερνιάτη, 2010). Μέσω των πολυτροπικών κειμένων τονώνεται το ενδιαφέρον των μαθητών (Αρχάκης, κ.α, 2015: 77), ενώ διευκολύνει τους μαθητές στην κατανόηση της κοινωνικής πραγματικότητας (Χοντολίδου, 1999). Στόχος, λοιπόν των πολυγραμμatisμών είναι η ανάπτυξη μεταγνωστικών και μεταγλωσσικών δεξιοτήτων μέσω κειμένων από διαφορετικά είδη λόγου. Επίσης, σημαντική είναι και η ανάπτυξη κριτικής γλωσσικής επίγνωσης, καθώς και η δυνατότητα ένταξης σε πολύπλοκα συστήματα (Φτερνιάτη, 2010).

Η παιδαγωγική των πολυγραμμatisμών χωρίζεται σε τέσσερα στάδια: τοποθετημένη πρακτική, ανοιχτή διδασκαλία, κριτική πλαισίωση, μετασχηματισμένη πρακτική. Γενικότερα, προτείνεται η εκπαιδευτική διαδικασία να δομείται με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι εφικτή η συμμετοχή όλων των μαθητών/τριών, έτσι ώστε το σχολείο να έχει τα χαρακτηριστικά μιας κοινότητας μάθησης (Κουτσογιάννης, 2017: 300-303, Φτερνιάτη, 2010 και Αρχάκης κ.α, 2015: 78).

Τοποθετημένη πρακτική: Αποτελεί το πρώτο προτεινόμενο επίπεδο διδασκαλίας των Πολυγραμμatisμών. Στο συγκεκριμένο στάδιο αξιοποιείται δημιουργικά η προηγούμενη και η τρέχουσα εμπειρία των μαθητών/τριών. Ως εκ τούτου, οι μαθητές/τριες έχουν τη δυνατότητα να φέρουν στην τάξη κείμενα και υλικό από τις καθημερινές τους εμπειρίες. Με τον τρόπο αυτόν, η μάθηση γίνεται πιο ενδιαφέρουσα, καθώς τα παιδιά γίνονται ενεργοί συμμετέχοντες.

Ανοιχτή διδασκαλία: Το συγκεκριμένο στάδιο αφορά τη σύνδεση θεωρίας και πράξης. Πιο συγκεκριμένα, μέσα από δραστηριότητες επιτυγχάνεται η κατανόηση των γλωσσικών μηχανισμών που οργανώνουν ένα κείμενο. Στην ανοιχτή διδασκαλία,

ο εκπαιδευτικός αναλαμβάνει τον ρόλο του συντονιστή, ο οποίος παρέχει βοήθεια στους/στις μαθητές/τριες όταν κρίνει ότι είναι απαραίτητο.

Κριτική πλαισίωση: Μετά την ολοκλήρωση της ανοιχτής διδασκαλίας, προτείνεται η κριτική ερμηνεία του κειμένου. Στο στάδιο αυτό, οι μαθητές/τριες ερμηνεύουν κριτικά το κείμενο, βασιζόμενοι/ες σε αυτά τα οποία έμαθαν. Με τον τρόπο αυτόν, αντιλαμβάνονται ότι οι γνώσεις που απέκτησαν δεν είναι ουδέτερες, αλλά επηρεάζουν το κείμενο, το οποίο ερμηνεύεται με βάση το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο του.

Μετασχηματισμένη πρακτική: Στο στάδιο αυτό οι μαθητές/τριες παράγουν δικό τους προφορικό ή γραπτό λόγο. Στόχος είναι να μπορέσουν να αξιοποιήσουν τις γνώσεις που αποκόμισαν μεταφέροντας το δοθέν κείμενο σε ένα άλλο κοινωνικοπολιτισμικό και επικοινωνιακό πλαίσιο. Έτσι, οι μαθητές/τριες θα καταλάβουν ότι τα κείμενα προωθούν ιδεολογίες και μέσα από τις γλωσσικές επιλογές μπορεί να δημιουργηθούν διαφορετικές σχέσεις και ιδεολογίες.

Τέλος, η παιδαγωγική των πολυγραμμatisμών έχει στόχο να κατανοήσουν οι μαθητές/τριες ότι ανάλογα με τις γλωσσικές επιλογές του παραγωγού ευνοούνται συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες. Ακόμη, είναι σημαντικό να γίνει κατανοητό ότι αν οι άνθρωποι κατανοήσουν τις σχέσεις εξουσίας που δομούνται μέσα από τον λόγο, θα μπορούν να δημιουργήσουν μια κοινωνία που θα διέπεται από ισότητα και δημοκρατία (Τεντολούρης & Χατζησαββίδης, 2014: 411-412).

2 Έρευνα και ερευνητικό αντικείμενο

Παρακάτω παρατίθενται οι στόχοι της έρευνας, καθώς αναλύεται και το υλικό που επιλέχθηκε προς διερεύνηση. Το ερευνητικό αντικείμενο είναι τα ανδρικά στερεότυπα στην ελληνική σειρά *Maestro in Blue* η οποία προβλήθηκε στην τηλεόραση από τον τηλεοπτικό σταθμό Mega από τις 13/10/2022 και δεν έχει ολοκληρωθεί μέχρι τη στιγμή που γράφεται η εργασία, ενώ βρίσκεται και στην διαδικτυακή πλατφόρμα Netflix.

2.1 Στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα

Η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται στη μελέτη των ανδρικών στερεοτύπων, όπως αυτά δομούνται στη σύγχρονη ελληνική τηλεοπτική μυθοπλασία, με αντικείμενο μελέτης τη σειρά «*Maestro in Blue*». Η επιλογή της συγκεκριμένης σειράς έγινε λόγω της θεματολογίας της, καθώς πραγματεύεται κοινωνικά ζητήματα και αντιλήψεις που συνδέονται με τον ανδρισμό. Παράλληλα, η ευρεία απήχηση της σειράς στο ελληνικό και διεθνές κοινό την καθιστά ένα ενδιαφέρον αντικείμενο προς διερεύνηση.

Βασικός στόχος της έρευνας είναι η διερεύνηση των γλωσσικών επιλογών των ανδρικών χαρακτήρων, καθώς και του τρόπου με τον οποίο κατασκευάζουν τις κοινωνικές τους ταυτότητες. Ειδικότερα, επιδιώκεται η ανάδειξη των γλωσσικών μηχανισμών μέσω των οποίων αναπαράγονται ή αμφισβητούνται κυρίαρχες αντιλήψεις σχετικά με τον ανδρισμό, καθώς και η διερεύνηση των οπτικών μηχανισμών, που συμβάλλουν στη νοηματοδότηση των συγκεκριμένων αναπαραστάσεων. Με βάση τα αποτελέσματα θα προκύψουν συμπεράσματα ως προς την αναπαραγωγή των ανδρικών στερεοτύπων. Στη συνέχεια, θα γίνει σύγκριση με τη βιβλιογραφία ως προς την αναπαράσταση των ανδρικών στερεοτύπων στα MME.

Παράλληλα, η εργασία επιδιώκει να συνδέσει τα αποτελέσματα της έρευνας με τη διδακτική πράξη. Έτσι, με βάση το μοντέλο των πολυγραμματισμών παρατίθενται μια

διδακτική πρόταση για το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας της Β΄ Λυκείου, προκειμένου να αναδειχθούν οι δυνατότητες αξιοποίησης της μυθοπλασίας στην εκπαιδευτική διαδικασία. Σκοπός της διδακτικής πρότασης είναι οι μαθητές/τριες να αναπτύξουν κριτική στάση απέναντι στις έμφυλες αναπαραστάσεις που προβάλλονται στα μέσα μαζικής κουλτούρας

Σύμφωνα με τους παραπάνω στόχους, τα ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται είναι:

1. Πώς συγκροτούνται τα ανδρικά στερεότυπα στη σειρά *Maestro in Blue* μέσα από τον λόγο των ανδρικών χαρακτήρων;
2. Με ποιους γλωσσικούς και πολυτροπικούς μηχανισμούς ο λόγος των ανδρικών χαρακτήρων συμβάλλει στην αναπαραγωγή ή αμφισβήτηση κοινωνικών προτύπων φύλου;

2.2 Μεθοδολογία έρευνας

Η έρευνα ακολουθεί ποιοτική ερευνητική προσέγγιση, καθώς επιδιώκει να διερευνήσει σε βάθος τους τρόπους με τους οποίους κατασκευάζονται τα ανδρικά στερεότυπα μέσα από τον λόγο και την εικόνα. Η έρευνα, λοιπόν, δεν αποσκοπεί στη στατιστική γενίκευση των αποτελεσμάτων, αλλά στοχεύει στην κατανόηση των γλωσσικών και οπτικών μηχανισμών, που συμβάλλουν στην αναπαραγωγή ή αμφισβήτηση των κυρίαρχων αντιλήψεων σχετικά με τον ανδρισμό.

Για τις ανάγκες της έρευνας μελετήθηκαν τα 9 επεισόδια του πρώτου κύκλου της σειράς *Maestro in Blue*. Στα επεισόδια αυτά θα εξεταστεί ο λόγος των ανδρικών χαρακτήρων ηλικίας 40-60 χρονών για να διερευνηθεί η ύπαρξη ή η αμφισβήτηση στερεοτύπων ως προς τα κοινωνικά θέματα. Οι ανδρικοί χαρακτήρες, των οποίων ο λόγος θα διερευνηθεί είναι ο Ορέστης, ο Χαράλαμπος και ο Φάνης. Η έρευνα θα πραγματοποιηθεί με τη χρήση της Συστημικής Λειτουργικής Γραμματικής του Halliday και της Γραμματικής του Οπτικού Σχεδιασμού των Kress & Van Leeuwen.

2.2.1 Δείγμα

Το δείγμα της παρούσας έρευνας αποτελείται από τη σειρά *Maestro in Blue* σε σενάριο και σκηνοθεσία του Χριστόφορου Παπακαλιάτη. Η σειρά προβλήθηκε από τον τηλεοπτικό σταθμό Mega τον Οκτώβριο του 2022. Στη συνέχεια, τα δικαιώματα της σειράς πήρε η συνδρομητική πλατφόρμα του Netflix τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους, αποτελώντας την πρώτη ελληνική σειρά που προβάλλεται σε αυτή την πλατφόρμα.

Η σειρά διαδραματίζεται στους Παξούς, προβάλλοντας τις παθογένειες μιας μικρής ελληνικής κοινωνίας. Η επιλογή του σεναριογράφου να θίξει σημαντικά ζητήματα της ελληνικής πραγματικότητας, όπως οι αντιλήψεις των ανθρώπων που ζουν σε μικρές κοινωνίες, της επιρροής ενός Αθηναίου που επισκέπτεται το νησί καθώς και τις σχέσεις που δημιουργούνται σε μια επαρχιακή κοινότητα αποτέλεσαν τα κριτήρια για να επιλεγεί η συγκεκριμένη σειρά ως προς ανάλυση. Ολοκληρώνοντας την παρακολούθηση όλων των επεισοδίων, απομονώθηκαν οι σκηνές στις οποίες εμφανίζονται ο Ορέστης, ο Χαράλαμπος και ο Φάνης. Από αυτές τις σκηνές επιλέχθηκαν τα αποσπάσματα στα οποία συνομιλούν τα συγκεκριμένα πρόσωπα για ζητήματα που συνδέονται με κοινωνικές σχέσεις, οικογενειακούς ρόλους, έμφυλες ταυτότητες και σχέσεις εξουσίας. Η παρούσα έρευνα περιορίζεται στον πρώτο κύκλο της σειράς καθώς σε αυτό το στάδιο διαμορφώνονται οι βασικές κοινωνικές θεματικές που αναλύονται. Επίσης, στον πρώτο κύκλο παρουσιάζονται οι χαρακτήρες και εδραιώνονται οι μεταξύ τους σχέσεις, καθιστώντας το υλικό επαρκές και αντιπροσωπευτικό για τη διερεύνηση των ερωτημάτων της έρευνας. Έτσι, προέκυψαν οι εξής τέσσερις σκηνές από τα επεισόδια 1,2,5 και 6 του πρώτου κύκλου της σειράς:

1. Επεισόδιο 1: « Clair de Lune» (33:00-35:00)
2. Επεισόδιο 2: «Άρνηση» (11:40-12:16)
3. Επεισόδιο 5: « Οικογένεια» (47:40-49:00)
4. Επεισόδιο 6: « Μουσικές καρέκλες» (32:24-33:30)

Οι συγκεκριμένες σκηνές επιλέχθηκαν επειδή αναδεικνύουν διαφορετικές όψεις της ανδρικής ταυτότητας και περιλαμβάνουν αναφορές σε ζητήματα κοινωνικής ταυτότητας, εξουσίας, ελέγχου, πατρικής κυριαρχίας, σεξουαλικότητας και ενδοοικογενειακής βίας. Ως εκ τούτου, προσφέρουν πλούσιο υλικό ως προς τους γλωσσικούς και σημειωτικούς πόρους, για την εξέταση του τρόπου με τον οποίο δομούνται και αναπαράγονται τα ανδρικά στερεότυπα στη σύγχρονη ελληνική τηλεοπτική μυθοπλασία.

2.2.2 Μεθοδολογικά εργαλεία

Σε πρώτο στάδιο για την ανάλυση της έρευνας θα χρησιμοποιηθεί το μοντέλο της ΣΛΓ του Halliday. Πιο συγκεκριμένα, τα κείμενα θα αναλυθούν σύμφωνα με την αναπαραστατική και διαπροσωπική λειτουργία. Όσον αφορά την αναπαραστατική λειτουργία και ειδικότερα τη μεταβιβαστικότητα, θα εξεταστούν οι μετέχοντες και οι διαδικασίες των ρημάτων. Ενώ, για τη διαπροσωπική λειτουργία θα χρησιμοποιηθεί το μεθοδολογικό εργαλείο της αξιολογικής τροπικότητας.

Στη συνέχεια, οι σκηνές που επιλέχθηκαν για την παρούσα εργασία θα αναλυθούν σύμφωνα με την Γραμματική του Οπτικού Σχεδιασμού. Αναλυτικότερα, θα αξιοποιηθεί η αναπαραστατική και διαπροσωπική λειτουργία. Όσον αφορά την αναπαραστατική λειτουργία θα αναλυθούν οι διαδικασίες, δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο απεικονίζονται τα οπτικά αντικείμενα και οι δραστηριότητες στις οποίες εμπλέκονται. Στη διαπροσωπική λειτουργία θα εξεταστούν οι οπτικές τεχνικές με τις οποίες ο δημιουργός έρχεται σε επαφή με τον θεατή.

Ειδικότερα, έγινε απομαγνητοφώνηση των αποσπασμάτων που τέθηκαν προς έρευνα (Παράρτημα Α). Στη συνέχεια, χρησιμοποιήθηκε ως μεθοδολογικό εργαλείο η ΣΛΓ του Halliday, προκειμένου να εξεταστούν οι γλωσσικές επιλογές των χαρακτήρων. Ως προς την αναπαραστατική λειτουργία, δόθηκε έμφαση στην επιλογή των ρημάτων, καθώς και στις σημασιολογικές επιλογές του ομιλητή. Συγκεκριμένα,

εξετάστηκαν οι διαδικασίες των ρημάτων, οι οποίες φανερώνουν την κοινωνική διάσταση της γλώσσας, καθώς και ο δείκτης αιτιότητας.

Όσον αφορά τη διαπροσωπική λειτουργία, η οποία φωτίζει τις σχέσεις των υποκειμένων, δόθηκε έμφαση στο σύστημα τροπικότητας. Πιο συγκεκριμένα, αναλύθηκαν οι γλωσσικές πράξεις λόγου και η δείξη προσώπου καθώς εξετάστηκε και η τροπικότητα, προκειμένου να αναδειχθεί η κοινωνική πραγματικότητα που κατασκευάζεται μέσα από τις επιλογές των ομιλητών.

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται κάποια στιγμιότυπα από τις σκηνές που εξετάζονται. Για την ανάλυση των οπτικών στοιχείων χρησιμοποιήθηκε η Γραμματική Οπτικού Σχεδιασμού και διερευνήθηκε η ιδεοποιητική και διαπροσωπική λειτουργία των εικόνων. Ως προς την ιδεοποιητική λειτουργία δόθηκε έμφαση στους συμμετέχοντες και στις διαδικασίες που εκείνοι εμπλέκονται. Παράλληλα, ως προς την διαπροσωπική λειτουργία δόθηκε έμφαση στα διαδραστικά στοιχεία (βλέμμα, απόσταση, σχέση εξουσίας) και στην τροπικότητα, δηλαδή τον βαθμό αξιοπιστίας και ρεαλισμού.

3 Κριτική ανάλυση σκηνών

3.1 Ανάλυση πρώτης σκηνής (33:00-35:00): Επεισόδιο 1 «Clair de Lune»

Στη συγκεκριμένη σκηνή, ο Φάνης βρίσκεται στο μαγαζί του Χαράλαμπου. Στον χώρο βρίσκονται ο Φάνης με τον Χαράλαμπο και συζητούν για τις παράνομες δραστηριότητες που ασχολούνται. Στο τέλος όμως, ο Φάνης αναφέρεται στη σχέση των γιων τους, η οποία δεν είναι αποδεκτή ούτε από τους δύο πατεράδες, ούτε από την κοινωνία.

3.1.1 Κειμενική ανάλυση σκηνής

Αναπαραστατική Λειτουργία

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα εξετάζονται οι διαδικασίες που χρησιμοποιεί ο σεναριογράφος, προκειμένου να διαμορφώσει την κοινωνική πραγματικότητα, τονίζοντας τις σχέσεις εξουσίας και πατριαρχίας. Σύμφωνα με τη θεωρία της Στάμου (2011: 183-184) σχετικά με την κλίμακα αιτιότητας ο Φάνης παρουσιάζεται ως δράστης στη συγκεκριμένη συζήτηση, χρησιμοποιώντας επενεργητικές διαδικασίες «θα σε ενημερώσω», «έφυγα», «θέλω να μιλήσουμε». Αντίθετα, ο Χαράλαμπος δείχνει να αναλαμβάνει τον ρόλο του παθητικού δέκτη συνεισφέροντας στη συζήτηση με σύντομες απαντήσεις «Τα παρέδωσα χθες», «Να σου βάλω», καθώς και αρκετές ερωτήσεις «Τι εννοείς», «Γιατί;», «Σαν τι να ξέρει δηλαδή;». Συνεπώς, κατασκευάζονται κοινωνικές σχέσεις εξουσίας με κυρίαρχο υποκείμενο τον Φάνη, ο οποίος φαίνεται να ελέγχει τη συζήτηση.

Όσον αφορά τις διαδικασίες κυριαρχούν οι υλικές και οι νοητικές. Ως προς τις υλικές διαδικασίες χρησιμοποιούνται ρήματα πρακτικά, αμετάβατα «ήρθα», «έφυγα», καθώς και μεταβατικά «μάζεψε τον», «θα σε ενημερώσω». Οι διαδικασίες αυτές θέτουν τον

Φάνη ως ενεργό δρώντα παρουσιάζοντας τον άνδρα να έχει έλεγχο στην οικογένεια και στην επαγγελματική ιεραρχία. Επίσης, οι νοητικές διαδικασίες φανερώνονται με ρήματα όπως «δεν πιστεύω», «θέλω», «δε μου αρέσει». Στο συγκεκριμένο απόσπασμα, λοιπόν, ο Φάνης παρουσιάζεται ως φορέας αξιολόγησης, καθώς κρίνει την επιλογή των παιδιών τους να κάνουν παρέα. Ως εκ τούτου, διατυπώνει την άποψη ότι η ερωτική σχέση των δύο ομόφυλων παιδιών είναι μη αποδεκτή και πρέπει να διακοπεί. Στο σημείο αυτό δεν είναι ευδιάκριτο αν μιλάει με την ιδιότητα του άνδρα ή του πατέρα.

Στη συγκεκριμένη σκηνή παρουσιάζεται ο άνδρας ως κυρίαρχος και ελεγκτικός. Πιο συγκεκριμένα, φανερώνεται ένα πατριαρχικό πρότυπο, σύμφωνα με το οποίο ο πατέρας είναι ο κυρίαρχος της οικογένειας και αυτός που παίρνει τις αποφάσεις. Μάλιστα, τονίζεται και η απουσία της γυναικείας φωνής «δε χρειάζεται να το πεις στη Μαρία», καθώς αποδίδεται η ευθύνη στους πατεράδες «σαν πατεράδες μιλάμε τώρα». Τέλος, οι γιοι παρουσιάζονται ως αντικείμενα ελέγχου της πατρικής εξουσίας, χωρίς να ακούγεται η δική τους φωνή.

Διαπροσωπική Λειτουργία

Όσον αφορά τη δείξη προσώπου χρησιμοποιείται το β΄ ενικό πρόσωπο «να ξέρεις» «εννοείς», «να πεις» τονίζοντας την αμεσότητα και την οικειότητα των δύο χαρακτήρων. Επίσης, με τις φράσεις «μάζεψέ τον», «να ξέρεις» φανερώνεται η σχέση ανισότητας μεταξύ του Φάνη και του Χαράλαμπου, καθώς ο πρώτος δίνει οδηγίες και επιβάλλεται στον δεύτερο, ενώ η χρήση κτητικών αντωνυμιών σε β΄ ενικό πρόσωπο όταν αναφέρεται στον γιο του Χαράλαμπου «Σπύρο σου», «γιο σου» φανερώνει την κυριαρχία του άνδρα στην οικογένεια, καθώς ο γιος θεωρείται ιδιοκτησία του. Επιπλέον, η χρήση α΄ πληθυντικού «σαν πατεράδες μιλάμε» υπογραμμίζει την κοινή ταυτότητα των συνομιλητών, προκειμένου να δημιουργηθεί η εντύπωση του κοινού στόχου. Επίσης, η χρήση α΄ ενικού «θέλω», καθώς και οι κτητικές και προσωπικές αντωνυμίες «εμένα ο Αντώνης», «δε μου αρέσει»

κατασκευάζει την εξουσία του πατέρα, ο οποίος παρουσιάζεται ως άρχων της οικογένειας και φορέας αποφάσεων.

Ως προς τις πράξεις λόγου χρησιμοποιούνται κατευθυντικές πράξεις, όπως η χρήση προστακτικής «μάζεψέ τον», η οποία θέτει τον Φάνη σε θέση ισχύος, δίνοντας εντολές στον συνομιλητή του. Επίσης, παρατηρούνται προειδοποιήσεις «θα το βρούνε μπροστά τους», καθώς και πράξεις χειραγώγησης «δε χρειάζεται να το πεις στη Μαρία» οι οποίες ενισχύουν την κυριαρχία του Φάνη έναντι του Χαράλαμπου. Συνεπώς, οι πράξεις λόγου στο συγκεκριμένο απόσπασμα φανερώνουν ότι οι γλωσσικές επιλογές έχουν στόχο την επιβολή κυριαρχίας και τη χειραγώγηση της κατάστασης.

Στο απόσπασμα όπου ο κύριος ομιλητής είναι ο Φάνης, παρατηρείται υψηλός βαθμός βεβαιότητας. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται χρήση οριστικής έγκλισης «θέλω να σπουδάσει», «θα το βρούνε μπροστά τους», γεγονός που δεν αφήνει κανένα περιθώριο αμφισβήτησης. Παράλληλα, απουσιάζουν εκφράσεις που δείχνουν δυνατότητα, τονίζοντας τη βεβαιότητα και τον επιβλητικό χαρακτήρα του Φάνη. Στη συνέχεια, υπάρχει δεοντική τροπικότητα με τη χρήση προστακτικής «μάζεψέ τον», η οποία εκφράζει την υποχρέωση του δέκτη να ακολουθήσει τις εντολές του Φάνη. Συνοπτικά, η τροπικότητα εκφράζει την αποφασιστικότητα του Φάνη, ο οποίος φαίνεται σίγουρος ως προς τις απόψεις του, κάνοντας και μελλοντικές προβλέψεις, ότι η σχέση των γιων τους θα έχει αρνητικά αποτελέσματα για τη ζωή τους.

3.1.2 Οπτική ανάλυση αποσπάσματος

Αναπαραστατική λειτουργία

Στις εικόνες η αναπαραστατική λειτουργία αποτυπώνεται μέσα από αφηγηματικές διαδικασίες. Συγκεκριμένα, παρακολουθούμε τη συζήτηση των δύο ανδρών, Χαράλαμπου και Φάνη. Οι δύο συνομιλητές βρίσκονται μόνοι τους σε έναν κλειστό χώρο, στο καφενείο του Χαράλαμπου. Σε όλη τη σκηνή ο Φάνης φαίνεται να κινείται

στον χώρο, σε αντίθεση με τον Χαράλαμπο ο οποίος βρίσκεται καθιστός και στάσιμος.

Διαπροσωπική λειτουργία

Ως προς τα διαπροσωπικά χαρακτηριστικά των εικόνων υπάρχει απουσία βλεμματικής επαφής με τον θεατή σε όλα τα στιγμιότυπα. Το γεγονός αυτό, τονίζει την απόσταση των αναπαριστώμενων αντικειμένων από τον θεατή, καθώς και την απουσία σχέσης με τον θεατή. Ως εκ τούτου, ο θεατής είναι ένας εξωτερικός παρατηρητής, ο οποίος καλείται να παρακολουθήσει την σκηνή.

Ως επί το πλείστον στη σκηνή αυτή η λήψη είναι κοντινή (Στιγμιότυπο 2 και 3) προκειμένου το κοινό να παρακολουθήσει με ακρίβεια τις εκφράσεις του προσώπου των συμμετεχόντων. Οι δύο άνδρες φαίνονται σοβαροί και αυστηροί, κοιτάζοντας με δυναμικότητα ο ένας τον άλλο, χωρίς να φανερώνουν κανένα συναίσθημα. Υπάρχουν και μεσαίες λήψεις (στιγμιότυπο 1), οι οποίες αυξάνουν την κοινωνική απόσταση και παρέχουν οπτικές πληροφορίες για τον χώρο και τη σχέση των δύο ανδρών, οι οποίοι φαίνονται αποστασιοποιημένοι, με πλήρη απουσία βλεμματικής επαφής (ο Φάνης έχει γυρισμένη την πλάτη στον Χαράλαμπο και ο Χαράλαμπος κοιτάζει από την αντίθετη κατεύθυνση).

Όσον αφορά τη γωνία λήψης, αυτή είναι ελαφρώς χαμηλή για τον όρθιο Φάνη, τονίζοντας τη σχέση εξουσίας και δύναμης. Αντίθετα, ο Χαράλαμπος παρουσιάζεται καθισμένος και η γωνία λήψης είναι λίγο υψηλή φανερώνοντας την υποδεέστερη θέση του απέναντι στον Φάνη.

Σημαντικός είναι και ο χαμηλός φωτισμός στη συγκεκριμένη σκηνή, καθώς δημιουργεί ένα συναίσθημα μυστηρίου και εντείνει την δραματικότητα. Ειδικότερα, παρατηρούμε τον Φάνη να βρίσκεται στα πιο φωτεινά σημεία του δωματίου, ενώ το σημείο που βρίσκεται ο Χαράλαμπος είναι πιο σκοτεινό. Το γεγονός αυτό, τονίζει την εξουσία του Φάνη δίνοντας στον Χαράλαμπο έναν πιο ουδέτερο και παθητικό ρόλο.

Η θέση του Χαράλαμπου στο κάδρο επιβεβαιώνει αυτή τη διαφορά εξουσίας, καθώς βρίσκεται στην άκρη του κάδρου (στιγμιότυπο 1), ενώ ο Φάνης βρίσκεται συνήθως στο κέντρο τραβώντας την προσοχή του θεατή.

(Στιγμιότυπο 1)

(Στιγμιότυπο 2)

(Στιγμιότυπο 3)

3.2 Ανάλυση δεύτερης σκηνής(11:40-12:16): Επεισόδιο 2 «Άρνηση»

Στη σκηνή αυτή ο Ορέστης εισέρχεται εκνευρισμένος στο επαγγελματικό γραφείο του Φάνη, καθώς έχει προηγηθεί ο ξυλοδαρμός της κυρίας Μαρίας και του Σπύρου από τον Χαράλαμπο. Σκοπός της επίσκεψής του είναι να βρουν μια νομική λύση για την ενδοοικογενειακή βία που υφίστανται τα δύο πρόσωπα.

3.2.1 Κειμενική ανάλυση σκηνής

Αναπαραστατική λειτουργία

Στο απόσπασμα αυτό μετέχοντες στη διαδικασία είναι ο Φάνης και ο Ορέστης, καθώς και τα θύματα (Μαρία, Σπύρος) «τον γιο του και τη γυναίκα του» και ο θύτης (Χαράλαμπος) «αυτός ο τύπος». Στο κείμενο κυριαρχούν οι υλικές διαδικασίες, ενώ σε μικρότερο βαθμό υπάρχουν και νοητικές. Πιο συγκεκριμένα, ο Ορέστης μέσα από τα επενεργητικά ρήματα, τα οποία φανερώνουν υλικές διαδικασίες «να πάω», «να κάνω» παρουσιάζεται ως ένας ευαισθητοποιημένος πολίτης, ο οποίος θέλει να δράσει για να προστατεύσει τα θύματα. Από την άλλη μεριά, ο Φάνης, μέσα από υλικές διαδικασίες «να πάρουν θέση», αποποιείται την ατομική του ευθύνη, μεταφέροντας την ευθύνη στη μητέρα και τον γιο. Επίσης, οι κοινωνικές υπηρεσίες φανερώνονται

ως απούσες καθώς οι υλικές διαδικασίες «θα ξεφύγει», «θα τα αρνηθούνε» επισημαίνουν την αποφυγή τιμωρίας του θύτη, καθώς και την απόκρυψη της αλήθειας. Τέλος, μέσα από νοητικές διαδικασίες «είναι ξεκάθαρο», «πιστεύεις» η βία παρουσιάζεται ως ένα επαναλαμβανόμενο φαινόμενο, το οποίο είναι γνωστό σε όλους, χωρίς να υπάρχει κάποια αντίδραση των υπόλοιπων μελών της κοινωνίας.

Διαπροσωπική λειτουργία

Ως προς τη δείξη προσώπου παρατηρείται εναλλαγή προσώπων στα ρήματα. Αρχικά ο Ορέστης χρησιμοποιεί α' ενικό «να πάω», «να κάνω», το οποίο δείχνει την ανάληψη ευθύνης από τον ίδιο και τη διάθεση του να δράσει. Αντίθετα, η χρήση α' ενικού από τον Φάνη «τι σκατά να κάνω», φανερώνει την αδυναμία του να δράσει και την αποποίηση της ευθύνης. Στη συνέχεια, ο Φάνης χρησιμοποιεί α' πληθυντικό «μπορούμε να κάνουμε» δημιουργώντας ένα αίσθημα συλλογικότητας και κοινής ευθύνης, η οποία λειτουργεί ως στρατηγική αποποίησης ευθύνης. Επιπλέον, ο Ορέστης με τη χρήση β' πληθυντικού «δεν πάτε καλά» αποστασιοποιείται από την άποψη της κοινωνίας τονίζοντας τη διαφορετική του στάση. Τέλος, γίνεται χρήση γ' προσώπου «θα ξεφύγει», «δεν πάρουν θέση», το οποίο τονίζει την αποστασιοποίηση του Φάνη από τα θύματα, καθώς θέτει τα θύματα σε θέση ευθύνης.

Η διαφορετική στάση του Ορέστη και του Φάνη παρατηρείται και από τις πράξεις λόγου. Ο Ορέστης χρησιμοποιεί κατευθυντικές πράξεις «να πάω στην αστυνομία», προκειμένου να δείξει την ανάληψη δράσης, ενώ ο Φάνης χρησιμοποιεί τις ίδιες πράξεις «και να πας» με στόχο να αποθαρρύνει τον Ορέστη. Επίσης, ο Φάνης μέσα από τις δηλωτικές πράξεις «όλα τα ξέρουν», «δεν είναι η πρώτη φορά» παρουσιάζει τις απόψεις του ως γεγονότα και κανονικοποιεί το γεγονός. Από την άλλη μεριά, ο Ορέστης φαίνεται να μη μπορεί να δεχτεί την παθητικότητα, τονίζοντας την αμφισβήτησή του για την αντιμετώπιση της μικρής κοινωνίας «δεν πάτε καλά».

Ο Ορέστης μέσα από τις γλωσσικές του επιλογές χρησιμοποιεί δεοντική τροπικότητα «θα έπρεπε να πάω στην αστυνομία» εκφράζοντας την ισχυρή ηθική υποχρέωση να καταγγείλει το γεγονός. Από την άλλη, ο Φάνης κάνει χρήση επιστημικής τροπικότητας με οριστική έγκλιση «θα ξεφύγει», «θα τα αρνηθούνε» δείχνοντας βεβαιότητα σχετικά με τη μη μεταβλητότητα της πραγματικότητας. Όσον αφορά την ανάληψη ευθύνης από τον ίδιο παρατηρείται πιθανότητα με τη χρήση του ρήματος «μπορούμε» και την υποτακτική «να κάνουμε», γεγονός που δείχνει την αβεβαιότητά του ως προς την αποτελεσματικότητα των πράξεων που θα μπορούσαν να κάνουν για την αντιμετώπιση του προβλήματος.

Συνοπτικά, το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας παρουσιάζεται δύσκολα αντιμετωπίσιμο, ενισχύοντας την αδράνεια απέναντι σε κοινωνικά ζητήματα. Πιο συγκεκριμένα, η ενδοοικογενειακή βία παρουσιάζεται ως κάτι συνηθισμένο και αμετάβλητο, με το οποίο τα άτομα της μικρής κοινωνίας έχουν συνηθίσει να ζουν. Αντίθετα, ο Ορέστης λειτουργεί ως φωνή αμφισβήτησης της κυρίαρχης αντίληψης της κοινότητας. Η θέληση του να πάει στην αστυνομία, καθώς και η κριτική του στάση στο τέλος της σκηνής αναδεικνύουν τη μη κανονικοποίηση της βίας και την ανάγκη παρέμβασης και προστασίας των θυμάτων. Με τον τρόπο αυτόν αναδεικνύεται η σύγκρουση ανάμεσα σε μια λογική κοινωνικής ανοχής απέναντι στη βία και σε μια στάση αντίδρασης και υπεράσπισης των θυμάτων βίας.

3.2.2 Οπτική ανάλυση αποσπάσματος

Αναπαραστατική λειτουργία

Η αναπαραστατική λειτουργία του αποσπάσματος αποτυπώνεται μέσω των αφηγηματικών διαδικασιών. Ο Ορέστης εισέρχεται ανήσυχος και θυμωμένος στο γραφείο του Φάνη, προκειμένου να συζητήσει το περιστατικό της ενδοοικογενειακής βίας που συνέβη στο νησί. Η συζήτηση εκτυλίσσεται με ένταση, κυρίως από τη μεριά του Ορέστη, ο οποίος βρίσκεται όρθιος και σε κίνηση.

Διαπροσωπική λειτουργία

Όσον αφορά τα διαπροσωπικά στοιχεία της εικόνας σε όλα τα στιγμιότυπα υπάρχει απουσία βλεμματικής επαφής, τονίζοντας την απόσταση των αναπαριστώμενων προσώπων από τον θεατή. Στο στιγμιότυπο 5 ο Ορέστης βρίσκεται με γυρισμένη την πλάτη ενισχύοντας αυτή την απόσταση. Οι κοντινές λήψεις (Στιγμιότυπο 4,6) δημιουργούν έντονη δραματικότητα και επιτρέπουν στον θεατή να διακρίνει τα συναισθήματα των προσώπων. Ο Φάνης (στιγμιότυπο 4) φαίνεται πιο ψύχραιμος και αποστασιοποιημένος, ενώ η θεσμική του ισχύ επιβεβαιώνεται από την θέση του πίσω από το γραφείο. Ο Ορέστης (στιγμιότυπο 6) από την άλλη παρουσιάζεται μέσα από τις εκφράσεις του προσώπου του συναισθηματικά φορτισμένος και προβληματισμένος ακούγοντας την αδρανή στάση που προτείνει ο Φάνης. Το μακρινό πλάνο με την κάμερα πίσω από τον Ορέστη (στιγμιότυπο 5) μεταφέρει τον θεατή σε απόσταση, τοποθετώντας τον στη θέση του παρατηρητή. Οι λήψεις στα στιγμιότυπα είναι ελαφρώς από χαμηλά τονίζοντας την κυριαρχία των δύο προσώπων. Συνεπώς, πρόκειται για μια σκηνή, όπου οι δύο άνδρες θέλουν να δείξουν την κυριαρχία τους, ο Ορέστης μέσω της σωματικής του παρουσίας με την όρθια στάση, ενώ ο Φάνης μέσω της θεσμικής του εξουσίας.

(Στιγμιότυπο 4)

(Στιγμιότυπο 5)

(Στιγμιότυπο 6)

3.3 Ανάλυση τρίτης σκηνής (47:40-49:00): Επεισόδιο 5 «Οικογένεια»

Ο Φάνης πηγαίνει στο μαγαζί του Χαράλαμπου αρχικά για να συζητήσουν για τις παράνομες δουλειές για τις οποίες συνεργάζονται. Στη συνέχεια, όμως η συζήτηση οδηγείται στη σχέση των γιων τους και το κλίμα γίνεται επιθετικό. Η συζήτηση σχετικά με τις δουλειές τους δε θα αναλυθεί, καθώς δεν αφορά τα κοινωνικά θέματα τα οποία εξετάζουμε στη συγκεκριμένη εργασία.

3.3.1 Κειμενική ανάλυση σκηνής

Αναπαραστατική λειτουργία

Όσον αφορά την αναπαραστατική λειτουργία οι γλωσσικές επιλογές δομούν σχέσεις εξουσίας και ελέγχου. Οι μετέχοντες στη σκηνή είναι ο Φάνης και ο Χαράλαμπος, οι οποίοι συνομιλούν, ενώ μέσα από τα λεγόμενά τους αναδύονται και τρίτα πρόσωπα «ο γιος μου», «η κόρη σου», «ο δάσκαλος» τα οποία δεν έχουν ενεργό συμμετοχή, αλλά λειτουργούν ως μοχλός πίεσης και επιβολής κυριαρχίας. Στα ρήματα παρατηρούνται υλικές διαδικασίες «μην ανοίξω το στόμα μου», «θα σας βάλω κάτω από τη γη», «τα ξέρασες», οι οποίες είναι απειλητικές μετατρέποντας τη γλώσσα σε εργαλείο επιβολής εξουσίας. Ο Χαράλαμπος με τη χρήση επενεργητικών ρημάτων «θα σας βάλω κάτω από τη γη» μετατρέπεται σε δράστη, ο οποίος ασκεί έλεγχο στον Φάνη. Επίσης, μέσω της νοητικής διαδικασίας «είδα την κόρη σου» χρησιμοποιεί μια αντίληψη ως εκβιασμό προς τον συνομιλητή του.

Διαπροσωπική λειτουργία

Όσον αφορά τη δείξη προσώπου παρατηρείται χρήση του β' ενικού «κατάλαβες», «μην ξαναμιλήσεις», το οποίο λειτουργεί πιεστικά και δημιουργεί μια σχέση σύγκρουσης. Η σχέση αυτή εντείνεται με τη χρήση κτητικών αντωνυμιών «ο γιος σου», «η κόρη σου», οι οποίες λειτουργούν διχαστικά και δημιουργούν δύο αντίπαλα στρατόπεδα. Επίσης, η χρήση α' ενικού εκφράζει προσωπική ισχύ «μην ανοίξω», «θα σας βάλω» του Χαράλαμπου έναντι του Φάνη. Παράλληλα, το γ' ενικό πρόσωπο «τραβιέται», «δε μιλάει», σε συνδυασμό με την αποφυγή αναφοράς του ονόματός τους μετατρέπει τα παιδιά σε μέσο διαπραγμάτευσης εξουσίας. Συνεπώς, η δείξη προσώπου κατασκευάζει μια έντονη αντιπαράθεση μεταξύ του «εγώ» και του «εσύ», δημιουργώντας μια συγκρουσιακή σχέση ανάμεσα στους δυο συνομιλητές.

Ο Χαράλαμπος στη σκηνή αυτή προσπαθεί να επιβληθεί στον Φάνη. Αυτό γίνεται αντιληπτό από τις κατευθυντικές πράξεις λόγου «μην ξαναμιλήσεις», «άσε τη δική μου οικογένεια», οι οποίες σε συνδυασμό με τη προστακτική λειτουργούν ως μέσα επιβολής κυριαρχίας από τον Χαράλαμπο. Επίσης, ο Χαράλαμπος, χρησιμοποιεί απειλητικό λόγο «θα σαςβάλω κάτω από τη γη», «μην ανοίξω το στόμα μου», ενισχύοντας την κυριαρχία του λόγου του και προστατεύοντας την οικογένειά του. Ακόμη, οι ερωτήσεις που θέτει προς τον Φάνη «ποιος θα χάσει πιο πολλά;» λειτουργούν ως πίεση και εργαλείο εκφοβισμού, καθώς ο Φάνης είναι εξέχον πρόσωπο της κοινωνίας, όντας υποψήφιος δήμαρχος, και διακινδυνεύει τη φήμη του. Τέλος, με την ερώτηση «είμαστε σύμφωνοι», ο Χαράλαμπος επικυρώνει την κυριαρχία του, αφού δεν είναι μια απλή ερώτηση αλλά επιβάλλει τη συμφωνία. Από την άλλη, ο Φάνης παρουσιάζεται πιο ήρεμος χρησιμοποιώντας δηλωτικές πράξεις λόγου «κάνει παρέα», «τραβιέται» παρουσιάζοντας την πραγματικότητα στον Χαράλαμπο ως προς την ερωτική σχέση των γιων τους.

Στο απόσπασμα παρατηρείται επιστημική και δεοντική τροπικότητα. Αναλυτικότερα, η επιστημική τροπικότητα εκφράζει υψηλό βαθμό βεβαιότητας με τη χρήση οριστικής έγκλισης «πήγες», «κάνει παρέα», παρουσιάζοντας τα γεγονότα ως πραγματικά. Επίσης, η χρήση οριστικής έγκλισης στον λόγο του Χαράλαμπου «θα σαςβάλω», «θα δούμε» φανερώνει την αποφασιστικότητα του ομιλητή. Ακόμη, στον λόγο του Χαράλαμπου εντοπίζεται δεοντική τροπικότητα με τη χρήση προστακτικής «άσε τη δική μου οικογένεια» εκφράζοντας υποχρέωση και θέτοντας κανόνες στον Φάνη ως προς την ανάμειξη με την οικογένεια του.

Συμπερασματικά, στη συγκεκριμένη σκηνή η ανδρική ταυτότητα οικοδομείται μέσα από λόγο σύγκρουσης, ελέγχου και επιβολής. Οι δυο πατεράδες παρουσιάζονται ως φορείς πατριαρχικής εξουσίας, οι οποίοι θεωρούν ότι η ιδιότητα του πατέρα τους εκχωρεί το δικαίωμα να παρεμβαίνουν στις ζωές των παιδιών τους. Παράλληλα, τα παιδιά δεν αποκτούν δική τους φωνή, αλλά παρουσιάζονται ως αντικείμενα διαπραγμάτευσης ανάμεσα στους δύο άντρες. Ωστόσο, σε αντίθεση με την πρώτη

σκηνή, όπου την κυριαρχία την κατείχε ο Φάνης, εδώ φαίνεται ότι ο Χαράλαμπος ανατρέπει την ισορροπία και ανακτά την κυριαρχία μέσω απειλών και εκφοβισμού.

3.3.2 Οπτική ανάλυση αποσπάσματος

Αναπαραστατική λειτουργία

Η αναπαραστατική λειτουργία των εικόνων διαμορφώνεται μέσα από αφηγηματικές διαδικασίες. Στη δεδομένη σκηνή ο Χαράλαμπος και ο Φάνης έχουν μια συζήτηση, η ένταση της οποίας κλιμακώνεται και ο Χαράλαμπος επιτίθεται στον Φάνη. Τα δύο πρόσωπα βρίσκονται στο καφενείο του Χαράλαμπου το οποίο φαίνεται κλειστό, όπως μαρτυρούν οι γυρισμένες καρέκλες (Στιγμιότυπο 8).

Διαπροσωπική λειτουργία

Τα διαπροσωπικά στοιχεία των εικόνων επιβεβαιώνουν την ένταση της σκηνής και της σχέση εξουσίας που υπάρχει ανάμεσα στους δύο χαρακτήρες. Σε όλη τη διάρκεια της σκηνής υπάρχει απουσία βλεμματικής επαφής προς τον θεατή, καθώς ο θεατής είναι παρατηρητής της μεταξύ τους σύγκρουσης. Η λήψη στο στιγμιότυπο 7 είναι κοντινή, τονίζοντας την ένταση της σκηνής. Επίσης, τα χέρια του Χαράλαμπου, που πιάνουν από τον γιακά τον Φάνη, (στιγμιότυπο 7) φανερώουν την ένταση και την κυριαρχία του απέναντι στον συνομιλητή του. Ακόμη, η κοντινή λήψη, μέσα από τον καθρέφτη επιτρέπει στον θεατή να παρακολουθήσει τις εκφράσεις των χαρακτήρων. Ο Χαράλαμπος παρουσιάζεται θυμωμένος, καθώς ασκεί ψυχολογική πίεση στον Φάνη, προκειμένου να μη ασχοληθεί ξανά με την οικογένειά του. Η επιβολή κυριαρχίας του Χαράλαμπου γίνεται πιο εμφανής στο στιγμιότυπο 8, καθώς η μεσαία λήψη φανερώνει τη στάση σώματος του ίδιου, καθώς και την έντονη σωματική επαφή των συνομιλητών. Η χαμηλή γωνία λήψης ενισχύει αυτή τη σχέση, καθώς τα υποκείμενα φαίνονται μεγαλύτερα και πιο επιβλητικά. Ο Χαράλαμπος φαίνεται κυρίαρχος στη σκηνή, καθώς επιβάλλεται σωματικά στον Φάνη, με τον δεύτερο να είναι κολλημένος στον τοίχο. Τέλος, στο στιγμιότυπο 9 η σχέση των δύο ηρώων

εξισορροπείται με τη γωνία λήψης να βρίσκεται στο ύψος των ματιών. Στο σημείο αυτό ο Φάνης ανακτά την κυριαρχία του, καθώς κοιτάζει τον Χαράλαμπο με έντονο βλέμμα, μετατρέποντας τη σχέση σε ανοιχτή σύγκρουση ισχύος.

(Στιγμιότυπο 7)

(Στιγμιότυπο 8)

(Στιγμιότυπο 9)

3.4 Ανάλυση τέταρτης σκηνής (32:24-33:30): Επεισόδιο 6

«Μουσικές καρέκλες»

Ο Ορέστης βρίσκεται στο γραφείο του Φάνη προκειμένου να συζητήσουν για το φεστιβάλ που έχει αναλάβει ο Ορέστης. Πιο συγκεκριμένα, ορίζουν τις ημερομηνίες που θα πραγματοποιηθεί το φεστιβάλ. Στη συνέχεια, όμως ο Φάνης γίνεται πιο επιθετικός, καθώς δεν εγκρίνει τη σχέση της κόρης του με τον Ορέστη, ο οποίος είναι ηλικιακά πολύ μεγαλύτερος. Για λόγους εστίασης στην ανάλυση, λοιπόν επιλέγεται το τμήμα εκείνο όπου ο λόγος γίνεται επιβλητικός και ελεγκτικός.

3.4.1 Κειμενική ανάλυση σκηνής

Αναπαραστατική λειτουργία

Οι αναπαραστατικές επιλογές του σεναριογράφου φανερώνονται μέσα από διάφορες διαδικασίες. Η ανάλυση της μεταβιβαστικότητας στο απόσπασμα φανερώνει ότι η πραγματικότητα δομείται μέσα από υλικές, νοητικές και λεκτικές διαδικασίες. Κύριος ομιλητής του αποσπάσματος είναι ο Φάνης, ενώ ο Ορέστης αποτελεί τον αποδέκτη με μικρή συνεισφορά στη συζήτηση. Τρίτο πρόσωπο είναι η κόρη του Φάνη, η οποία παρουσιάζεται στη σκηνή από τα λόγια του πατέρα της, αποτελώντας αντικείμενο ελέγχου και προστασίας. Ο Φάνης μέσα από τις υλικές διαδικασίες «θα σου δώσω», «να φύγεις», «μην ξαναπλησιάσεις», φαίνεται να προσπαθεί να ελέγξει τον συνομιλητή του και να του επιβληθεί. Η συμπεριφορά του αυτή νομιμοποιείται με τις νοητικές διαδικασίες «κατάλαβες», «θα καταλάβαινες», καθώς ως πατέρας έχει το δικαίωμα να αποφασίζει για τη ζωή της κόρης του. Η κυριαρχία του Φάνη ενισχύεται μέσα από τις λεκτικές διαδικασίες «δε θα το συζητήσω» με τις οποίες ελέγχει την πορεία του διαλόγου και αποφασίζει τη διακοπή του.

Ο ρόλος του Φάνη ως ενεργού φορέα δράσης και λόγου επιβεβαιώνεται με τη χρήση ενεργητικής σύνταξης και επενεργητικών ρημάτων «να σου δώσω», «θα σε παρακαλούσα». Η επιλογή αυτή φανερώνει τον Φάνη ως δράστη των γεγονότων και

των πράξεων. Ακόμη η ενεργητική σύνταξη αναδεικνύει με σαφήνεια τη σχέση ανάμεσα στον δράστη και το γεγονός.

Διαπροσωπική λειτουργία

Όσον αφορά τη δείξη προσώπου κυριαρχεί η χρήση του α΄ και β΄ ενικού προσώπου. Το α΄ ενικό πρόσωπο «θα σου δώσω», «δε θα το συζητήσω», καθιερώνει τον Φάνη ως κυρίαρχο συνομιλητή, καθώς εκφράζει βεβαιότητα και έλεγχο. Παράλληλα, το β΄ ενικό πρόσωπο «να φύγεις», «μην ξαναπλησιάσεις» λειτουργεί ως μέσο επιβολής ελέγχου, τοποθετώντας τον Ορέστη στη θέση του αποδέκτη εντολών. Συνεπώς, η δείξη προσώπου δημιουργεί μια ασύμμετρη σχέση εξουσίας.

Ως προς τις πράξεις λόγου στο απόσπασμα κυριαρχούν οι κατευθυντικές και δηλωτικές πράξεις. Οι κατευθυντικές πράξεις «να φύγεις», «να μην ξαναπλησιάσεις» δηλώνουν την ιεραρχία του Φάνη, καθώς επιβάλλει μια συγκεκριμένη συμπεριφορά στον συνομιλητή του. Επίσης, οι δηλωτικές πράξεις «θα σου δώσω» παρουσιάζουν τις ενέργειες ως δεδομένες, ενισχύοντας της θέση ελέγχου του Φάνη. Τέλος, η φράση «δε θα το συζητήσω» λειτουργεί ως μηχανισμός διακοπής του διαλόγου, θέτοντας τον Φάνη κυρίαρχο της συζήτησης, αφαιρώντας στον συνομιλητή του τη δυνατότητα αντίδρασης.

Στο παρόν απόσπασμα κυριαρχεί η επιστημική και δεοντική τροπικότητα. Πιο συγκεκριμένα, η επιστημική τροπικότητα εκφράζει υψηλό βαθμό βεβαιότητας με τη χρήση οριστικής «ξέρω», «θα σου δώσω», παρουσιάζοντας τις ενέργειες ως δεδομένες και μη διαπραγματεύσιμες. Επιπλέον, η χρήση δεοντικής τροπικότητας με τη χρήση υποτακτικής «να σηκωθείς», «να φύγεις», καθώς και οριστικής «τελειώνεις και φεύγεις», εκφράζει μέγιστο βαθμό υποχρέωσης του συνομιλητή. Η τροπικότητα, λοιπόν, δημιουργεί μια σχέση εξουσίας, θέτοντας τον Φάνη στον ρόλο του κυρίαρχου και ιεραρχικά ανώτερου, έναντι του Ορέστη ο οποίος περιορίζεται στη θέση του αποδέκτη κανόνων.

3.4.2 Οπτική ανάλυση αποσπάσματος

Αναπαραστατική λειτουργία

Στη συγκεκριμένη σκηνή η αναπαραστατική λειτουργία εκφράζεται μέσα από αφηγηματικές διαδικασίες. Πιο συγκεκριμένα, εκτυλίσσεται μια συζήτηση μεταξύ του Φάνη και του Ορέστη, η οποία λαμβάνει χώρα στον επαγγελματικό χώρο του Φάνη. Παρά το γεγονός ότι στη συζήτηση δεν παρατηρείται ένταση, υπάρχει σαφής πρόθεση επιβολής από τον Φάνη.

Διαπροσωπική λειτουργία

Όσον αφορά τα διαπροσωπικά στοιχεία της σκηνής και στις δύο εικόνες το βλέμμα είναι στραμμένο προς τον συνομιλητή, θέτοντας τον θεατή σε ρόλο παρατηρητή. Στο στιγμιότυπο 10 το βλέμμα του Ορέστη υποδηλώνει παρατήρηση και αξιολόγηση, ενώ δεν δομείται κάποια σχέση εξουσίας. Αντίθετα, στο στιγμιότυπο 11 το βλέμμα του Φάνη σε συνδυασμό με την ελαφριά κλίση του κεφαλιού εκφράζει απαίτηση και επιβολή, καθιστώντας τον κυρίαρχο στη συζήτηση. Η κοινωνική απόσταση είναι μικρή, καθώς και στις δύο εικόνες το πλάνο είναι κοντινό, δημιουργώντας έντονη διαπροσωπική εμπλοκή. Τέλος, η οριζόντια γωνία λήψης στα δύο στιγμιότυπα, εκφράζει μια φαινομενικά ισότιμη σχέση εξουσίας, η οποία έρχεται σε αντίθεση με τα προηγούμενα διαπροσωπικά στοιχεία. Συνεπώς, τα διαπροσωπικά στοιχεία φανερώνουν επιβολή του Φάνη, δημιουργώντας μια σύμμετρη σχέση εξουσίας.

(Στιγμιότυπο 10)

(Στιγμιότυπο 11)

3.5 Συζήτηση αποτελεσμάτων

Στο παρόν κεφάλαιο με άξονα τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν στην αρχή της εργασίας εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο ο λόγος των χαρακτήρων και η εικόνα συμβάλλουν στην αναπαραγωγή των ανδρικών στερεοτύπων, αλλά και στην αμφισβήτησή τους. Συνεπώς, με βάση τα αποσπάσματα που αναλύθηκαν προηγουμένως μπορούμε να εξάγουμε κάποια συμπεράσματα ως προς τα ανδρικά στερεότυπα που αναπαριστούν οι χαρακτήρες του Χαράλαμπου, του Φάνη και του Ορέστη στη σειρά *Maestro in Blue*.

Ολοκληρώνοντας την παρακολούθηση των επεισοδίων του πρώτου κύκλου της σειράς αντιλαμβανόμαστε ότι ο Φάνης και ο Χαράλαμπος αναπαράγουν στερεότυπα σχετικά με την ανδρική κυριαρχία, τον έλεγχο και την πατρική εξουσία, ενώ ο Ορέστης προσπαθεί να αμφισβητήσει αυτά τα στερεότυπα με τη στάση του απέναντι στα κοινωνικά ζητήματα που τίγονται. Η ανδρική παρουσία εμφανίζεται ως ένας κοινωνικός ρόλος που οργανώνεται γύρω από την επιβολή και τη ρύθμιση της συμπεριφοράς των άλλων.

Ο λόγος του Φάνη και του Χαράλαμπου είναι δομημένος γύρω από την έννοια του ελέγχου και της εξουσίας. Στην πρώτη και την τρίτη σκηνή οι δύο άντρες μέσα από τις κατευθυντικές πράξεις λόγου, συντηρούν το μοντέλο της πατρικής εξουσίας.

Αναλυτικότερα, η οικογένεια παρουσιάζεται ως ιδιοκτησία του άνδρα, μέσα από τη χρήση κτητικών και προσωπικών αντωνυμιών («εμένα ο Αντώνης», «ο γιος σου», «ο γιος μου»), καθώς ο άνδρας με την ιδιότητα του πατέρα θεωρεί ότι μπορεί να ελέγξει τις ζωές τους («μάζεψέ τον»). Επίσης, τα παιδιά τους δεν παρουσιάζονται ως αυτόνομα υποκείμενα, αλλά εμφανίζονται ως αντικείμενα λόγου ή διαπραγμάτευσης ανάμεσα στους δύο άντρες. Την πατρική εξουσία ενισχύει η απουσία των γυναικών, οι οποίες αναφέρεται ότι δεν πρέπει να είναι παρούσες στη λήψη αποφάσεων. Συνεπώς, η πατρική ιδιότητα νομιμοποιεί την άσκηση ελέγχου και την παρέμβαση στην ζωή των υπόλοιπων μελών της οικογένειας.

Η ανάλυση της τρίτης σκηνής αναδεικνύει την επιθετικότητα ως μέσο διαπραγμάτευσης. Ο Χαράλαμπος μέσα από απειλητικές πράξεις λόγου («θα σας βάλω κάτω από τη γη») προσπαθεί να επιβληθεί στον Φάνη και να επιδείξει την κυριαρχία του. Η οπτική εικόνα επιβεβαιώνει αυτή την επιθετικότητα με το κοντινό πλάνο και την έντονη σωματική επαφή των συνομιλητών, καθώς ο Χαράλαμπος κράτα από τον γιακά τον Φάνη και τον κολλάει στον τοίχο. Ο άνδρας, λοιπόν, φαίνεται να επιλέγει την επιθετική στάση, προκειμένου να επιβληθεί στους γύρω του, όταν νιώθει ότι απειλούνται οι αξίες του και η οικογένειά του.

Επίσης, ο Φάνης ενσαρκώνει το πρότυπο του κυρίαρχου άνδρα, ο οποίος αποτελεί εξέχον πρόσωπο στην μικρή κοινότητα, διατελλόντας τον ρόλο του υποψήφιου δημάρχου. Η χρήση α' ενικού προσώπου («θέλω») καθώς και η επιστημική τροπικότητα με τη χρήση οριστικής («θα φέρει», «θα ξεφύγει») δίνουν στον λόγο του Φάνη δεδομένο και αδιαμφισβήτητο χαρακτήρα. Επίσης, η δεοντική τροπικότητα («μάζεψέ τον») ενισχύει την εικόνα ενός άνδρα που επιβάλλει κανόνες και απαιτεί συμμόρφωση. Η κυριαρχία του Φάνη αποδεικνύεται από τα οπτικά στοιχεία, καθώς συνήθως παρουσιάζεται να κάθεται πίσω από το γραφείο του, το οποίο αποτελεί σύμβολο εξουσίας.

Ωστόσο, η σειρά δε φαίνεται να αναπαράγει τα ανδρικά στερεότυπα με τρόπο επιβεβαιωτικό. Πιο συγκεκριμένα, ο Ορέστης είναι αυτός που προσπαθεί να

ξεπεράσει αυτά τα στερεότυπα, καθώς παρουσιάζεται ευαισθητοποιημένος. Η στάση του απέναντι στην ενδοοικογενειακή βία δείχνει μια διαφορετική εκδοχή ανδρικού ρόλου με ευαισθησία και ανάγκη παρέμβασης. Επίσης, ο λόγος του είναι πιο ευγενικός και φαίνεται ότι δεν προσπαθεί να επιβληθεί. Αντίθετα, δέχεται τις απόψεις του συνομιλητή του και αποχωρεί σιωπηλά.

Συμπερασματικά, η σειρά *Maestro in Blue* του Χριστόφορου Παπακαλιάτη, αναδεικνύει την ανδρική ταυτότητα μέσα από τις γλωσσικές επιλογές των χαρακτήρων. Τα ανδρικά στερεότυπα δομούνται μέσα από λόγους ελέγχου, εξουσίας και επιβολής κυριαρχίας. Τα ίδια, όμως τα στερεότυπα τίθενται υπό αμφισβήτηση μέσα από τις συγκρούσεις των ίδιων των χαρακτήρων, κυρίως με τον χαρακτήρα του Ορέστη. Επομένως, η σειρά μπορεί να αποτελέσει υλικό προς διδασκαλία στο ελληνικό σχολείο, προκειμένου να καλλιεργηθεί η κριτική σκέψη όσον αφορά τον ρόλο των φύλων στην ελληνική μυθοπλασία.

4 Διδακτική πρόταση για τη Β΄ Λυκείου

Λαμβάνοντας υπόψη τα οφέλη που προκύπτουν από την καλλιέργεια του κριτικού γραμματισμού και της κριτικής γλωσσικής επίγνωσης τόσο στους μαθητές όσο και στους ενήλικες προτείνεται μια διδακτική πρόταση για την τάξη της Β΄ Λυκείου. Η διδακτική θα εφαρμοστεί στη θεματική ενότητα «Στερεότυπα και Προκαταλήψεις» κατά την οποία οι μαθητές πρέπει να έρθουν σε επαφή με τον ρόλο των στερεοτύπων στην ελληνική κοινωνία, καθώς και την αποδόμηση αυτών. Σύμφωνα με το Πρόγραμμα σπουδών της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας, η διδακτική προσέγγιση του μαθήματος είναι «ελεύθερη» ώστε οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές/τριες να μπορούν να επιλέγουν το διδακτικό υλικό. Τα κείμενα μπορούν να είναι προφορικού ή γραπτού λόγου αλλά και πολυτροπικά. Επίσης, σε κάθε θεματική ενότητα στόχος είναι οι μαθητές να αναπτύσσουν κριτικό προβληματισμό, ώστε να μην αναπαράγουν τυποποιημένες γνώσεις (Ι.Ε.Π, 2025). Ακόμη, το εκπαιδευτικό περιεχόμενο μέσω των κειμένων πρέπει να θέτει βασικά ερωτήματα, τα οποία θα άπτονται της θεματικής ενότητας. Ως εκ τούτου σε συνδυασμό με τους στόχους του Προγράμματος Σπουδών θα αξιοποιηθεί η παιδαγωγική των πολυγραμματισμών.

Σύμφωνα με το μοντέλο των Πολυγραμματισμών, η διδασκαλία θα πραγματοποιηθεί μέσα από τέσσερα στάδια, την τοποθετημένη πρακτική, την ανοιχτή διδασκαλία, την κριτική πλαισίωση και τη μετασχηματισμένη πρακτική. Στόχος των πολυγραμματισμών είναι η ανάπτυξη της κριτικής μεταγλώσσας προκειμένου οι μαθητές να είναι σε θέση να κατανοούν την κοινωνική και πολιτισμική δύναμη των κειμένων (Φτερνιάτη, 2010). Για τον λόγο αυτό κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό ο κριτικός γραμματισμός να προσεγγιστεί μέσα από κείμενα μαζικής κουλτούρας, τα οποία βρίσκονται στην καθημερινότητα των μαθητών κάνοντας τη μάθηση πιο ενδιαφέρουσα. Έτσι στο συγκεκριμένο μέρος της έρευνας θα παρουσιαστεί μια διδακτική πρόταση η οποία θα βασίζεται στην αξιοποίηση αποσπασμάτων από τη σειρά *Maestro in Blue* που αναλύθηκε στην προηγούμενη ενότητα.

4.1 Σχεδιασμός και διδακτικοί στόχοι

Η παρούσα διδακτική πρακτική σχεδιάστηκε για την τάξη της Β' Λυκείου και εντάσσεται στη διδακτική ενότητα «στερεότυπα και προκαταλήψεις» του μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας. Η επιλογή της συγκεκριμένης θεματικής κρίνεται ιδιαίτερα πρόσφορη για την ανάπτυξη δράσεων κριτικού γραμματισμού, καθώς δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές/τριες να κατανοήσουν τον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνικές αντιλήψεις και τα στερεότυπα συνδέονται με τους γλωσσικούς και οπτικούς μηχανισμούς του κειμένου. Σύμφωνα με το Πρόγραμμα Σπουδών της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας, η διδασκαλία οφείλει να αξιοποιεί ποίκιλα κειμενικά είδη, έντυπα, ψηφιακά και πολυτροπικά κείμενα, προκειμένου οι μαθητές να αναπτύξουν δεξιότητες κριτικής ανάγνωσης, ερμηνείας και παραγωγής λόγου. Επίσης, δίνεται ιδιαίτερη σημασία στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και στην ικανότητα των μαθητών/τριών να αντιλαμβάνονται την ιδεολογία που προάγουν τα κείμενα και τα μέσα επικοινωνίας (Ι.Ε.Π, 2025).

Για τον σκοπό αυτό, θα αξιοποιηθεί το μοντέλο των πολυγραμματισμών, καθώς αντιμετωπίζει τη μάθηση ως μια ενεργητική διαδικασία και αξιοποιεί πολυτροπικά κείμενα από την καθημερινή ζωή των μαθητών/τριών. Η συγκεκριμένη διδακτική πρόταση βασίζεται στην αξιοποίηση αποσπασμάτων από τη σειρά «*Maestro in Blue*», τα οποία αποτελούν πολυτροπικά κείμενα και επιτρέπουν την κριτική διερεύνηση ζητημάτων φύλου, εξουσίας, κυριαρχίας και οικογενειακής ζωής. Η συγκεκριμένη σειρά επιλέχθηκε λόγω της μεγάλης ανταπόκρισης τόσο από τους ενήλικες όσο και από τη μαθητική κοινότητα. Το γεγονός αυτό μαρτυρείται από την προβολή της στον ελληνικό τηλεοπτικό σταθμό του Mega καθώς στη συνδρομητική πλατφόρμα του Netflix. Επίσης, σημαντικό κριτήριο της συγκεκριμένης επιλογής ήταν η θεματολογία της σειράς, καθώς πραγματεύεται κοινωνικά ζητήματα που απασχολούν τους εφήβους. Παράλληλα, ακόμα και αν οι μαθητές/τριες δεν έχουν παρακολουθήσει τη

σειρά πιθανολογείται ότι θα έχουν έρθει σε επαφή, είτε από το οικογενειακό τους είτε από το φιλικό τους περιβάλλον, με τα κοινωνικά θέματα που αυτή πραγματεύεται.

Το χρονικό πλαίσιο του προγράμματος ορίζεται σε πέντε διδακτικές ώρες και κρίνεται απαραίτητος ο διαχωρισμός των μαθητών σε ομάδες των 5 ατόμων για την υλοποίηση του διδακτικού προγράμματος. Η ομαδοσυνεργατική μέθοδος διδασκαλίας συμβάλλει στην ενεργή συμμετοχή όλων των μαθητών, καθώς στις ομάδες μπορούν εργαστούν μαθητές με διαφορετικές δεξιότητες (Αμαραντίδου κ.α). Παράλληλα, ενισχύει την κριτική σκέψη, καθώς οι μαθητές/τριες καλούνται να συζητήσουν τον τρόπο με τον οποίο η γλώσσα και η εικόνα κατασκευάζουν ανδρικά στερεότυπα. Μέσα από τη διαδικασία αυτή, οι μαθητές δε λειτουργούν ως παθητικοί δέκτες, αλλά γίνονται ενεργοί αναγνώστες και παραγωγοί νοήματος.

Διδακτικοί στόχοι

Στο πλαίσιο του μαθήματος τίθενται οι παρακάτω διδακτικοί στόχοι. Οι μαθητές/τριες θα πρέπει

- να μπορούν να αναλύσουν στιγμιότυπα της σειράς ως προς την κατασκευή της κοινωνικής ταυτότητας των ανδρικών χαρακτήρων.
- να καταλάβουν ότι τα στερεότυπα φύλου δεν είναι φυσικά και αυτονόητα, αλλά κοινωνικές κατασκευές που οικοδομούνται μέσα από τον λόγο και την εικόνα.
- να είναι σε θέση να αντιληφθούν τον τρόπο με τον οποίο οι γλωσσικές και οπτικές επιλογές συμβάλλουν στην αναπαραγωγή ή την αμφισβήτηση των στερεοτύπων.
- να αποκτήσουν κριτική σκέψη και να μπορούν να αντιληφθούν την ύπαρξη στερεοτύπων, εξετάζοντας ποιες αντιλήψεις και ιδεολογίες υπάρχουν στην ελληνική μυθοπλασία
- να παράγουν δικά τους κείμενα που θα καταρρίπτουν τις στερεοτυπικές αντιλήψεις ως προς την ανδρική κυριαρχία.

Ειδικότερα οι γλωσσικοί στόχοι συνοψίζονται παρακάτω. Οι μαθητές/τριες θα πρέπει:

- να αναγνωρίζουν στους διαλόγους γλωσσικά στοιχεία, όπως η δείξη προσώπου, οι πράξεις λόγου και η τροπικότητα.
- να μπορούν να συσχετίσουν τα γλωσσικά στοιχεία με σχέσεις εξουσίας και ελέγχου.
- να αναγνωρίσουν βασικά οπτικά στοιχεία, όπως το βλέμμα, η κοινωνική απόσταση και η γωνία λήψης.

4.1.1 Τοποθετημένη πρακτική

Στο στάδιο της τοποθετημένης πρακτικής οι μαθητές/τριες αξιοποιούν την εμπειρία τους από κείμενα της καθημερινής ζωής τους (Φτερνιάτη, 2010), προκειμένου να ενισχυθεί το ενδιαφέρον των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία. Το στάδιο αυτό θα διαρκέσει μια διδακτική ώρα, στην οποία θα γίνει συζήτηση στην τάξη. Πιο συγκεκριμένα, στο στάδιο αυτό θα συζητηθεί ο ρόλος των κειμένων μαζικής κουλτούρας στη ζωή των ανθρώπων.

Ενδεικτικές ερωτήσεις:

- Ποιες συμπεριφορές θεωρούνται συνήθως ανδρικές στην κοινωνία;
- Πώς παρουσιάζονται οι άνδρες στις ελληνικές τηλεοπτικές σειρές;
- Πιστεύετε ότι οι πρόσφατες ελληνικές τηλεοπτικές σειρές αναπαριστούν την πραγματικότητα;
- Ποια ανδρικά πρότυπα βλέπουμε συχνότερα στην τηλεόραση;
- Μπορείτε να σκεφτείτε 3-4 ανδρικούς τηλεοπτικούς χαρακτήρες; Πώς αναπαρίστανται αυτοί οι χαρακτήρες; Παρουσιάζονται ως αυστηροί, ευαίσθητοι ή κάτι άλλο;

Στη συνέχεια, οι μαθητές/τριες θα χωριστούν σε 4 ομάδες των 5 ατόμων διαφορετικού φύλου. Θα ζητηθεί από τους μαθητές να σκεφτούν μια πρόσφατη ελληνική σειρά και να διαλέξουν έναν άνδρα που να έχει πρωταγωνιστικό ρόλο. Σε κάθε ομάδα θα δοθεί ένα φύλλο εργασίας με ερωτήσεις σχετικά με τον ανδρικό ρόλο (Παράρτημα Β). Αφού οι μαθητές/τριες απαντήσουν στις ερωτήσεις θα παρουσιάσουν τις απαντήσεις τους στην ολομέλεια. Τέλος, θα γίνει συζήτηση σχετικά με τα κοινά χαρακτηριστικά που παρατηρήθηκαν στους άνδρες των τηλεοπτικών σειρών.

Στο τέλος της διαδικασίας θα προβληθούν τα αποσπάσματα από τη σειρά *Maestro in Blue* και συγκεκριμένα από τα επεισόδια « *Clair de Lune*» (33:00-35:00) και «*Αρνηση*»(11:40-12:16). Ακολουθούν οι πρώτες εντυπώσεις των μαθητών/τριων γύρω από τους χαρακτήρες.

4.1.2 Ανοιχτή διδασκαλία

Στο συγκεκριμένο στάδιο οι μαθητές/τριες έρχονται σε επαφή με δραστηριότητες προκειμένου να γίνει κατανοητή η λειτουργία των γλωσσικών στοιχείων που συμβάλλουν στην οργάνωση του κειμένου (Φτερνιάτη, 2010). Έπειτα, από την προβολή των αποσπασμάτων, στους/στις μαθητές/τριες μοιράζονται τα αποσπάσματα απομαγνητοφωνημένα, προκειμένου να έχουν οι μαθητές/τριες καλύτερη επαφή με το κείμενο. Παράλληλα, θα μοιραστούν φύλλα εργασίας σε κάθε ομάδα τα οποία θα περιλαμβάνουν ερωτήσεις σχετικά με τις γλωσσικές επιλογές των χαρακτήρων και τα στερεότυπα που αυτά δομούν. Σχετικά με τη θεωρία των γλωσσικών στοιχείων, αυτή θεωρείται διδακτέα και γνωστή στους/στις μαθητές/τριες από την Α' Λυκείου. Στη συνέχεια, θα δοθεί μια βασική θεωρία της γραμματικής του οπτικού σχεδιασμού στους/στις μαθητές/τριες (στο τέλος του εγχειριδίου). Βασιζόμενοι/ες σε αυτή τη θεωρία θα κληθούν να αναλύσουν εικόνες από τις σκηνές με ερωτήσεις σχετικά με το βλέμμα, τη γωνία λήψης και τις κινήσεις των προσώπων. Τέλος, θα συζητηθούν τα

αποτελέσματα προκειμένου να γίνουν κατανοητά τα γλωσσικά και οπτικά στοιχεία που δομούν τα στερεότυπα. Τα φύλλα εργασίας παρατίθενται στο Παράρτημα Β.

Τα προσδοκώμενα αποτελέσματα από τη συγκεκριμένη δραστηριότητα είναι να κατανοήσουν οι μαθητές ότι οι γλωσσικές επιλογές δεν είναι τυχαίες αλλά έχουν κοινωνικό αντίκτυπο. Ακόμη, η οπτική αναπαράσταση των συμμετεχόντων και ο χώρος στον οποίο βρίσκονται είναι σημαντικός, καθώς περνάει υπόρρητα μηνύματα στους θεατές. Συνεπώς, αναμένουμε οι μαθητές να διαμορφώσουν μια κριτική σκέψη σχετικά με αυτά που λέγονται στην ελληνική τηλεόραση.

4.1.3 Κριτική πλαισίωση

Στο στάδιο της κριτικής πλαισίωσης εξετάζονται οι πτυχές που υπερβαίνουν το κυριολεκτικό νόημα του κειμένου και σχετίζονται με την ευρύτερη κοινωνικοπολιτισμική πραγματικότητα (Κουτσογιάννης, 2017: 303). Στο στάδιο αυτό οι μαθητές/τριες θέλουμε να συνειδητοποιήσουν ότι τα στοιχεία που παρατήρησαν στην ανοιχτή διδασκαλία έχουν αντίκτυπο στη διαμόρφωση της σκέψης των ατόμων που παρακολουθούν τη σειρά.

Το στάδιο της κριτικής πλαισίωσης θα εφαρμοστεί σε 1 διδακτική ώρα κατά την οποία οι μαθητές/τριες θα εργαστούν ομαδοσυνεργατικά. Στόχος είναι να αναγνωρίσουν τα ανδρικά στερεότυπα που προβάλλονται, αξιοποιώντας τόσο τα γλωσσικά όσο και τα οπτικά στοιχεία που έχουν αναλυθεί. Επίσης, οι μαθητές/τριες καλούνται να συνδέσουν τον λόγο των ανδρικών χαρακτήρων με κοινωνικές αντιλήψεις και να αναπτύξουν κριτική στάση απέναντι στον τρόπο που τα ΜΜΕ οικοδομούν την πραγματικότητα.

Αρχικά, οι μαθητές/τριες καλούνται να διαλέξουν το απόσπασμα με το οποίο θα ασχοληθούν. Κάθε ομάδα θα έχει διαφορετικό ρόλο. Στη συνέχεια, θα μοιραστεί μια κάρτα (Παράρτημα Β) σε κάθε ομάδα, στην οποία θα αναγράφεται το ζητούμενο της δραστηριότητας. Αναλυτικότερα, η πρώτη ομάδα θα είναι οι «υπεραπιστές», δηλαδή

αυτοί που θα υπερασπιστούν έναν ανδρικό χαρακτήρα. Η δεύτερη ομάδα θα είναι οι 'κριτικοί', αυτοί που θα ασκήσουν κριτική σε έναν ανδρικό χαρακτήρα. Η τρίτη ομάδα θα είναι οι 'συνήγοροι', οι οποίοι θα υπερασπιστούν τα πρόσωπα που δε συμμετέχουν στη σκηνή. Τέλος, η τέταρτη ομάδα θα φανταστεί ότι είναι στη θέση κάποιου χαρακτήρα και θα παρουσιάσει πώς θα αντιδρούσε σε μια ανάλογη στιγμή.

Αφού οι ομάδες συγκεντρώσουν τις προτάσεις τους, θα συζητήσουμε μαθητές/τριες και εκπαιδευτικός τα στερεότυπα που παρουσιάζονται στη σκηνή, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία αντιλαμβάνεται τον άνδρα και τις σχέσεις εξουσίας. Σημαντικό είναι να δώσουμε έμφαση στη στάση του Ορέστη απέναντι στην ενδοοικογενειακή βία και πώς αυτή αποσιωπάται από την κοινωνία.

4.1.4 Μετασχηματισμένη πρακτική

Στο τελευταίο στάδιο οι μαθητές/τριες καλούνται να επανεξετάσουν τις γνώσεις που απέκτησαν στα προηγούμενα στάδια. Αυτό θα συμβεί μέσα από δημιουργικές δραστηριότητες προκειμένου οι μαθητές/τριες να μπορούν να εκφράσουν τις απόψεις τους (Κουτσογιάννης, 2017: 303-304). Το στάδιο αυτό θα διαρκέσει 2 διδακτικές ώρες και οι μαθητές/τριες θα παραμείνουν στις ομάδες τους.

Οι δύο ομάδες θα ασχοληθούν με το ένα απόσπασμα και οι άλλες δύο με το δεύτερο απόσπασμα. Οι τέσσερις αυτές ομάδες θα συμμετέχουν σε δύο συμπληρωματικές δραστηριότητες με σκοπό την αποδόμηση των ανδρικών στερεοτύπων. Οι δύο πρώτες ομάδες θα κληθούν να ξαναγράψουν την σκηνή αντικαθιστώντας τον ελεγκτικό, κυριαρχικό λόγο με μορφές επικοινωνίας που βασίζονται στον ισότιμο διάλογο και τον σεβασμό. Παράλληλα, οι άλλες δύο ομάδες θα αναπλαισιώσουν τη σκηνή δίνοντας λόγο σε κάποιο πρόσωπο που είναι απόν, όπως η Μαρία, ο Σπύρος, ο Αντώνης. Με τον τρόπο αυτό αλλάζει η κατανομή εξουσίας στον διάλογο και δημιουργείται ένα πιο ισότιμο επικοινωνιακό πλαίσιο.

Ενδεικτικές δραστηριότητες:

Ομάδα Α

Ξαναγράψω τη σκηνή

Αφού λάβετε υπόψη σας τις φράσεις που σχολιάστηκαν στα προηγούμενα στάδια, οι οποίες δείχνουν εντολές, έλεγχο και κυριαρχία, ξαναγράψτε έναν διάλογο στον οποίο ο λόγος θα είναι ισότιμος.

ΟΜΑΔΑ Β

Δώσε φωνή στους απόντες

Στον διάλογο που σας δόθηκε επιλέξτε έναν ρόλο που δε συμμετέχει στη συζήτηση και γράψτε έναν σύντομο διάλογο, όπου ο χαρακτήρας απαντά στους πατέρες και εκφράζει την άποψη του.

Στη συνέχεια, οι ομάδες θα διαβάσουν τους διαλόγους τους στην τάξη. Στόχος είναι να κατανοήσουν ότι η γλώσσα δεν είναι ουδέτερη αλλά διαμορφώνει απόψεις και ιδεολογίες. Επίσης, μέσα από τη δραστηριότητα καλλιεργείται η συνεργασία, καθώς οι μαθητές δημιουργούν περιεχόμενο εργαζόμενοι σε ομάδες και ανταλλάσσοντας απόψεις μεταξύ τους. Τέλος, δίνοντας φωνή στους χαρακτήρες που δεν παρευρίσκονται στη σκηνή, αναδιαμορφώνονται οι σχέσεις εξουσίας.

Συμπεράσματα

Η παρούσα διπλωματική εργασία είχε στόχο να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο δομούνται τα ανδρικά στερεότυπα στα ΚΜΚ, μέσα από τα γλωσσικά και οπτικά στοιχεία. Πιο συγκεκριμένα, μέσω της γλωσσικής και οπτικής ανάλυσης αποσπασμάτων από τη σειρά « *Maestro in Blue*», διερευνήθηκαν οι ανδρικοί χαρακτήρες του Χαράλαμπου, του Φάνη και του Ορέστη. Σκοπός ήταν να εξεταστεί ο τρόπος με τον οποίο οι γλωσσικές επιλογές συμβάλλουν στην αναπαραγωγή ή αμφισβήτηση των στερεοτύπων. Στη συνέχεια, τα ευρήματα της έρευνας αξιοποιήθηκαν για τη δημιουργία μιας εφαρμόσιμης διδακτικής πρότασης για την τάξη της Β' Λυκείου, προκειμένου να αναπτυχθεί ο κριτικός γραμματισμός και η κριτική σκέψη.

Απαντώντας στο πρώτο ερευνητικό ερώτημα, διαπιστώθηκε ότι τα ανδρικά στερεότυπα δεν είναι έμφυτα, αλλά κοινωνικά κατασκευασμένα. Πιο συγκεκριμένα, μέσα από ένα σύνολο γλωσσικών και οπτικών επιλογών κατασκευάζονται διάφορες μορφές ανδρικής ταυτότητας. Οι χαρακτήρες του Φάνη και του Χαράλαμπου παρουσιάζονται ως φορείς μιας παραδοσιακής αντίληψης σχετικά με τον ανδρισμό, καθώς φαίνονται ηγεμονικοί, προστάτες της οικογένειας, επιβάλλοντας, παράλληλα, τον έλεγχο και την εξουσία. Η διαπίστωση αυτή στηρίζεται στις γλωσσικές επιλογές των χαρακτήρων, καθώς οι κατευθυντικές πράξεις λόγου, η δεοντική τροπικότητα, η χρήση α' ενικού προσώπου, καθώς και οι κτητικές αντωνυμίες α' και β' ενικού προσώπου συμβάλλουν στην κατασκευή ενός λόγου που νομιμοποιεί τις σχέσεις εξουσίας και ελέγχου.

Παράλληλα, και τα οπτικά μέσα συμβάλλουν στην αναπαραγωγή των κυρίαρχων ανδρικών προτύπων. Η χρήση κοντινών πλάνων, χαμηλών γωνιών λήψης και έντονων σωματικών κινήσεων ενισχύει την αναπαράσταση της επιβολής και της εξουσίας.

Επομένως, η αναπαραγωγή των ανδρικών στερεοτύπων δεν προκύπτει μόνο από τις γλωσσικές επιλογές, αλλά επιβεβαιώνεται και από τα οπτικά μέσα.

Ως προς το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα διαπιστώθηκε ότι η σειρά δεν αναπαράγει απλώς τα ανδρικά στερεότυπα, αλλά τα θέτει υπό αμφισβήτηση. Αναλυτικότερα, μέσα από τον χαρακτήρα του Ορέστη η σειρά επιδιώκει να παρουσιάσει έναν ανδρικό χαρακτήρα περισσότερο ευαισθητοποιημένο. Ο Ορέστης παρουσιάζεται πιο παθητικός και ο λόγος του είναι πιο συγκαταβατικός. Ο λόγος του χαρακτηρίζεται από αποφυγή προστακτικών και πρόθεση για διάλογο. Επίσης, η δεοντική τροπικότητα δε χρησιμοποιείται για επιβολή, αλλά για να προτρέψει τον συνομιλητή του να αναλάβει δράση. Συνεπώς, η σειρά παρουσιάζει την ανδρική ταυτότητα ως κοινωνική κατασκευή, η οποία μπορεί να προσδιοριστεί μέσα από γλωσσικές και οπτικές επιλογές.

Η έρευνα επιβεβαιώνει τις αρχές του Κριτικού Γραμματισμού και της ΚΑΛ, σύμφωνα με τις οποίες η γλώσσα και η εικόνα δεν αποτελούν ουδέτερα μέσα επικοινωνίας, αλλά κοινωνικές πρακτικές που μεταφέρουν ιδεολογίες, αντιλήψεις και αξίες. Τα ευρήματα δείχνουν ότι τα ΚΜΚ μπορεί να λειτουργήσουν ως μέσα διαμόρφωσης ταυτοτήτων και αναπαραγωγής ή αμφισβήτησης στερεοτύπων.

Με βάση τα παραπάνω δεδομένα σχεδιάστηκε μια διδακτική πρόταση για τη Β' Λυκείου με βάση τα ΚΜΚ. Η διδακτική πρόταση που παρουσιάστηκε βασισμένη στις αρχές του κριτικού γραμματισμού, και το μοντέλο των πολυγραμματισμών έχει στόχο την καλλιέργεια μιας κριτικής στάσης απέναντι στα στερεότυπα του φύλου. Επίσης, σημαντικό είναι να κατανοήσουν οι μαθητές/τριες τη σύνδεση του λόγου με τη δημιουργία κοινωνικών αντιλήψεων, προκειμένου να μπορούν να τις εντοπίσουν και να τις αμφισβητήσουν μέσα από τα δικά τους κείμενα. Με τον τρόπο αυτόν η διδασκαλία μετατρέπεται σε μια διαδικασία διαμόρφωσης κριτικά σκεπτόμενων πολιτών.

Συνολικά, η παρούσα εργασία ανέδειξε ότι η σύγχρονη ελληνική τηλεοπτική μυθοπλασία αποτελεί ένα ιδιαίτερα γόνιμο πεδίο μελέτης για την κατανόηση των έμφυλων ταυτοτήτων. Η ανάλυση των γλωσσικών και οπτικών μέσων έκανε σαφές ότι τα πολυτροπικά κείμενα μπορούν να αξιοποιηθούν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση για την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των μαθητών/τριών και την προώθηση μιας ισότιμης και δημοκρατικής αντίληψης για τους έμφυλους ρόλους.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Andersen, S.M., & Klatzky, R. L. (1987). Traits and social stereotypes: Levels of categorization in person perception. *Journal of Personality and Social Psychology*. 53(2), 235-246.
- Αρχάκης, Α. (2016). Διερευνώντας τις (καθημερινές) αφηγήσεις και τη θέση τους στη κριτική γλωσσική εκπαίδευση. Στο Ε. Χοντολίδου, Ρ. Τσοκαλίδου, Φ. Τεντολούρης, & Κ. Βακαλόπουλος (επιμ), Μνήμη Σωφρόνη Χατζησαββίδη: Γλωσσολογικές και Παιδαγωγικές Προσεγγίσεις. Gutenberg, 132-156.
- Αρχάκης, Α., & Τσάκωνα, Β. (2011). Ταυτότητες, Αφηγήσεις και Γλωσσική Εκπαίδευση. Πατάκης.
- Αρχάκης, Α., & Τσάκωνα, Β. (2015). Μεταναστευτικές Ταυτότητες και κριτικός γραμματισμός: Μια απόπειρα συσχετισμού τους. *Επιστήμες Αγωγής, Θεματικό Τεύχος*, 2015, 92-114.
- Αρχάκης, Α., Φτερνιάτη, Α., & Τσάμη, Β. (2015). Η γλωσσική ποικιλότητα σε κείμενα της μαζικής κουλτούρας: Προτάσεις διδακτικής αξιοποίησής της. Στο Μ. Τζακώστα (επιμ.), *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Gutenberg, , 67-94.
- Baynham, M., (2002). *Πρακτικές Γραμματισμού*. Μεταίχμιο.
- Connell, R. W., (2005). *Masculinities*. University of California Press.
- Δραγώνα, Θ. (2007). Στερεότυπα και Προκαταλήψεις. Στο Α. Ανδρούσου Κλειδιά και Αντικλειδιά: Κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο της εκπαίδευσης. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων-Πανεπιστήμιο Αθηνών, 3-32.
- Δελγιάννη- Κουϊμτζη, Β., Ζιώγου-Καραστεργίου, Σ., & Φρόση, Λ (Επιμ.). (2008). Φύλλο και εκπαιδευτική πραγματικότητα στην Ελλάδα: Προωθώντας παρεμβάσεις

για την ισότητα των φύλων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.).

Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Polity Press.

Hilton, L & von Hippel, W. (1996). Stereotypes. *Annual review of Psychology*, vol. 47, 237-241

Holmes, J.(2016). Εισαγωγή στην Κοινωνιογλωσσολογία. Πατάκη

Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. (2025). Οδηγίες διδασκαλίας για τη νεοελληνική γλώσσα και λογοτεχνία Α΄ και Β΄ τάξη γενικού λυκείου για το σχολικό έτος 2025-2026. Ι.Ε.Π.

<https://www.iep.edu.gr/yli-kai-odigies-didaskalias-mathimaton-genikou-lykeiou-gia-to-scholiko-etos-2025-2026/>.

Λύκου, Χ. (2000). Η Συστημική λειτουργική γραμματική του Μ.Α.Κ. Halliday. Γλωσσικός Υπολογιστής II. Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Kalantzis, M., Cope, B., (2001). Πολυγραμματισμοί. *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_e1/index.html.

Καντσά, Β., Μουτάφη, Β., & Παπαταξιάρχης, Ε. (Επιμ.). (2010). *Φύλο και κοινωνικές επιστήμες στη σύγχρονη Ελλάδα*. Αλεξάνδρεια.

Kaufman, M.R. (2023). Differentiating sex and gender in health research to achieve gender equity. *Bulletin of the World Health Organization*, 101(10), 670-671.

<https://doi.org/10.2471/BLT.23.290267>.

Κοκογιάννης, Κ., (2011) Η «γραμματική» του οπτικού κειμένου και η έμφυλη διάσταση του αποτυπώματός του σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 15 (60), 137-157.

Kontonourki, S., & Ioannidou, E. (2013). Κριτικός γραμματισμός στο κυπριακό σχολείο: Απόψεις, πρακτικές και στάσεις εκπαιδευτικών. *Preschool and Primary Education*, 1, 82–107. <https://doi.org/10.12681/ppej.50>.

Κουτσογιάννης, Δ., (2011). Εφηβικές πρακτικές ψηφιακού γραμματισμού και ταυτότητες. Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Κουτσογιάννης, Δ., (2014). Κριτικοί γραμματισμοί: διεθνής εμπειρία και ελληνική πραγματικότητα Στο Γρίβα, Ε., Κουτσογιάννης, Δ., Ντίνας, Κ., Στάμου, Α.Γ., Χατζηπαναγιωτίδη, Α., & Χατζησαββίδης, Σ. (επιμ.), *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου: Ο κριτικός γραμματισμός στη σχολική πράξη*, Δράμα 1-3 Νοεμβρίου 2013.

Κουτσογιάννης, Δ., (2017). Γλωσσική διδασκαλία χθες, σήμερα, αύριο: Μια πολιτική προσέγγιση. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.

Kress, G., & Van Leeuwen, T. (2021). *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. Routledge.

Μαλτέζου, Δ., Κουλαουζίδης, Γ., (2020). Έμφυλα στερεότυπα και μετασχηματισμός θεωρήσεων στην εσπερινή εκπαίδευση ενηλίκων: Νοητικές συνήθειες και αποπροσανατολιστικά βιώματα γυναικών που επιστρέφουν στην εκπαίδευση. Έρευνα στην Εκπαίδευση, 9(1).

<https://doi.org/10.12681/hjre.23224>.

McKay, S, L. (2009). Γραμματισμός και γραμματισμοί. Στο S. L. McKay & N. H. Hornberg (επιμ.). *Κοινωνιογλωσσολογία και διδασκαλία της γλώσσας*. Επίκεντρο, 683-723.

Μητσικοπούλου, Β., (2001). Γραμματισμός. *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_e1/index.html.

Μιχάλης, Α. (2014). Κριτική ανάλυση λόγου: Δυνατότητες και προβλήματα εφαρμογής στη γλωσσοεκπαιδευτική διαδικασία. Στο Γρίβα, Ε., Κουτσογιάννης, Δ.,

- Ντίνας, Κ., Στάμου, Α.Γ., Χατζηπαναγιωτίδη, Α., & Χατζησαββίδης, Σ. (επιμ.), *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου: Ο κριτικός γραμματισμός στη σχολική πράξη*, Δράμα 1-3 Νοεμβρίου 2013.
- Λαμπροπούλου, Σ. (2014). Κοινωνικό φύλο: Μέθοδοι και προσεγγίσεις. Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφianού και Β. Τσάκωνα (Επιμ.), *Ανάλυση λόγου: Θεωρία και εφαρμογές*. Νήσος, 399-440.
- Lippman, W., (1922). *Public Opinion*. Transaction Publishers.
- Παπαδημητρίου, Φ. (2010). Η κοινωνική σημειωτική προσέγγιση της οπτικής επικοινωνίας. Εισαγωγική Σημείωση Στο G. Kress & T. van Leeuwen. *Η Ανάγνωση των Εικόνων*. Επίκεντρο.
- Πούρκος, Μ. Α., Κατσαρού, Ε. (2011). *Βίωμα, μεταφορά και πολυτροπικότητα*. Νησίδα.
- Στάμου, Α.Γ., (2011). Η κριτική ανάλυση λόγου των περιβαλλοντικών κειμένων: Προς μια κριτική γλωσσική επίγνωση. 12 Κείμενα για τη Γλωσσολογία: Πρακτικά των Ετήσιων Συναντήσεων του Τομέα Γλωσσολογίας. Κοντύλι, 179-193.
- Στάμου, Α.Γ., (2012). Αναπαραστάσεις της κοινωνιογλωσσολογικής πραγματικότητας στα κείμενα μαζικής κουλτούρας: Αναλυτικό πλαίσιο για την ανάπτυξη της κριτικής γλωσσικής επίγνωσης. *Γλωσσολογία*, 20, 19-38.
- Στάμου, Α.Γ. (2014). Η κριτική ανάλυση λόγου: Μελετώντας τον ιδεολογικό ρόλο της γλώσσας. Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφianού, Β. Τσάκωνα (επιμ.) *Ανάλυση λόγου: Θεωρία και εφαρμογές*. Νήσος, 149-187.
- Στάμου, Α.Γ., Αρχάκης Α. & Πολίτης Π. (2016). Γλωσσική ποικιλότητα και κριτικοί γραμματισμοί στον λόγο της μαζικής κουλτούρας: Χαρτογραφώντας το πεδίο. Στο Α.Γ. Στάμου, Π. Πολίτης & Α. Αρχάκης (επιμ.). *Γλωσσική Ποικιλότητα και Κριτικοί Γραμματισμοί στον Λόγο της Μαζικής Κουλτούρας: Εκπαιδευτικές Προτάσεις για το Γλωσσικό Μάθημα*. Σαΐτα, 13-55.

<http://www.saitapublications.gr/2016/05/ebook.202.html>.

Τεντολούρης, Φ. & Χατζησαββίδης, Σ., (2014). Λόγοι του κριτικού γραμματισμού και η 'τοποθέτησή' τους στη σχολική πράξη: προς μια γλωσσοδιδακτική αναστοχαστικότητα. . Στο *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα: Πρακτικά του 34^{ου} Συνεδρίου του τομέα Γλωσσολογίας του ΑΠΘ*. Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη, 411-421.

https://ikee.lib.auth.gr/record/265102/files/MEG_34_411_421.pdf.

Τσώτσου, Β., Στάμου Α.Γ (2019) Γλωσσικά στερεότυπα σε κείμενα μαζικής κουλτούρας για παιδιά: Μια διαχρονική ανάλυση των γλωσσικών κωδίκων σε ταινίες κινουμένων σχεδίων της Disney. *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 12, 95-133

Van Dijk, T.A. (2020). Κριτικές Σπουδές Λόγου: Μια κοινωνιογνωσιακή προσέγγιση. Στο Σ. Μπουκάλα & Α.Γ. Στάμου (επιμ.), *Κριτική Ανάλυση Λόγου: (Απο)δομώντας την ελληνική πραγματικότητα*. Νήσος.

Φτερνιάτη, Α. (2010). Το διδακτικό υλικό για το γλωσσικό μάθημα του δημοτικού και η παιδαγωγική του γραμματισμού και των πολυγραμματισμών. *Νέα Παιδεία* 135.

Χαραλαμπίδης, Α., (2006). Γραμματισμός, κοινωνία και εκπαίδευση. *Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών*.

Χοντολίδου, Ε. (1999). Εισαγωγή στην Πολυτροπικότητα. *Γλωσσικός Υπολογιστής*, том. 1.

www.komvos.edu.gr

5 Παράρτημα

Παράρτημα Α: Απομαγνητοφώνηση σκηνών

5.1 Επεισόδιο 1 «Clair de Lune» (33:00-35:00)

Φ: Φάνης

Χ: Χαράλαμπος

(Ο Φάνης συναντά τον Χαράλαμπο στο καφενείο του δεύτερου)

Φ: Τώρα που είμαστε μόνοι μας θέλω να μιλήσουμε και για ένα άλλο θέμα. Με τον Σπύρο σου όλα καλά; Δεν πιστεύω να ξέρει κάτι;

Χ: Σαν τι να ξέρει δηλαδή;

Φ: Σωστός. Δεν μου αρέσει καθόλου η παρέα που κάνει με τον γιο μου.

Χ: Γιατί; Από το σχολείο είναι μαζί.

Φ: Καλό είναι να ξέρεις τι γίνεται μέσα στο σπίτι σου.

Χ: Τι εννοείς;

Φ: Είναι νέα παιδιά αν κάνουν λάθος τώρα θα το βρούνε μπροστά τους. Δεν ξέρω για τον Σπύρο σου αλλά εμένα ο Αντώνης θέλω να σπουδάσει και να προχωρήσει τη ζωή του κανονικά. Αν θέλεις και εσύ το ίδιο για τον γιο σου μάζεψέ τον. Δεν είναι καλή παρέα ο ένας για τον άλλο, και δε χρειάζεται να πεις στη Μαρία ότι κάναμε την κουβέντα αυτή. Σαν πατεράδες μιλάμε τώρα. Έφυγα και ότι είπαμε μένει μεταξύ μας έτσι; Για την επόμενη παράδοση θα σε ενημερώσω.

5.2 Επεισόδιο 2 «Άρνηση» (11:40-12:16)

Ο: Ορέστης

Φ: Φάνης

(Ο Ορέστης βρίσκεται στο γραφείο του Φάνη για να μιλήσουν για το περιστατικό ενδοοικογενειακής βίας που συνέβη στο νησί)

Ο: Είναι ξεκάθαρο ότι αυτός ο τύπος σαπίζει στο ξύλο όχι μόνο τον γιο του αλλά και τη γυναίκα του. Είναι παρανοϊκό και μόνο που το συζητάμε κανονικά θα έπρεπε να πάω τώρα στην αστυνομία και να κάνω καταγγελία.

Φ: Και να πας το μόνο που θα πετύχεις είναι να έχεις ανακατευτεί σε κάτι που θα φέρει σε δύσκολη θέση μόνο εσένα, γιατί αυτός θα ξεφύγει από το αυτόφωρο και μετά θα τα αρνηθούνε όλα. Πιστεύεις ότι είναι η πρώτη φορά;

Ο: Άρα τι μου λες δεν κάνουμε τίποτα;

Φ: Μα αν η ίδια η Μαρία και ο γιος της δεν πάρουν θέση εμείς τι παραπάνω μπορούμε να κάνουμε; Τροχαίο με τη μηχανή υποτίθεται ότι έπαθε το παιδί και η μάνα ότι χτύπησε και έπεσε. Τι σκατά να κάνω εγώ δηλαδή; Νομίζεις ότι η αστυνομία δεν τα ξέρει αυτά. Όλα τα ξέρουν μη τρελαθούμε τώρα.

Ο: Δεν πάτε καλά.

5.3 Επεισόδιο 5 «Οικογένεια» (47:40-49:00)

Χ: Χαράλαμπος

Φ: Φάνης

(Ο Φάνης βρίσκεται στο μαγαζί του Χαράλαμπου)

Χ: Ο γιος μου δε μιλάει

Φ: ο γιος σου κάνει παρέα με τον δικό μου. Νομίζεις πως εμένα αυτό μου αρέσει;
Από την αρχή στο 'πα και εσύ πήγες και τα ξέρασες όλα.

X: Μη φοβάσαι τον γιο μου.

Φ: όσο τραβιέται με τον δικό μου θα το φοβάμαι

X: Μην ξαναμιλήσεις έτσι για το παιδί μου αρχίδι γιατί θα σας βάλω κάτω από τη γη όλους. Κατάλαβες; Μην ανοίξω το στόμα μου και τότε να δούμε τι θα λες στις συνεντεύξεις σου. Ποιος θα χάσει πιο πολλά; Εγώ ή εσύ;

Φ: είμαστε σύμφωνοι.

X: είδα την κόρη σου στο πίσω μέρος του νησιού, πέρναγα με το αυτοκίνητο, ήταν και ο δάσκαλος. Άσε τη δική μου οικογένεια και πιάσε τη δική σου. Είμαστε σύμφωνοι;

5.4 Επεισόδιο 6 «Μουσικές καρέκλες» (32:24-33:30)

(Ο Ορέστης βρίσκεται στο γραφείο του Φάνη για να μιλήσουν για το φεστιβάλ)

Φ: Α! Θέλω να σου δώσω και κάποια χρήματα από αυτά που έχουμε συμφωνήσει.

Ο: Ω Φάνη δε χρειάζεται τώρα.

Φ: όχι, όχι, όχι θέλω και με τη λήξη του φεστιβάλ θα σου δώσω και τα υπόλοιπα χρήματα που σου χρωστάω. Και όταν με το καλό τελειώσεις θέλω να σηκωθείς και να φύγεις από το νησί και να μη ξαναπλησιάσεις την κόρη μου.

Ο: Φάνη;

Φ: Δε θα το συζητήσω. Ξέρω δεν είναι το πιο αθώο πλάσμα του κόσμου και αν έχει γίνει κάτι το καταλαβαίνω αλλά με όλη την ψυχραιμία που έχω εκπαιδευτεί να έχω θα σε παρακαλούσα να μείνεις μακριά της, πάρα πολύ μακριά. Κατάλαβες;

Ο: Είμαι μακριά.

Φ: Όχι όσο πρέπει, λίγες μέρες μείνανε, τελειώνεις και φεύγεις.

Ο:..... οκεί.

Φ: Αν είχες παιδί θα καταλάβαινες.

5.5 Παράρτημα Β: Διδακτική πρακτική

Στο Παράρτημα Β παρατίθενται μια διδακτική πρόταση για την τάξη της Β΄ Λυκείου σχετικά με τις στερεοτυπικές αντιλήψεις. Η διδακτική βασίζεται στο μοντέλο των Πολυγραμματισμών και ακολουθεί τα τέσσερα στάδια που προτάθηκαν στο 4^ο κεφάλαιο της εργασίας.

ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ και προκαταλήψεις

ΑΝΔΡΙΚΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΣΤΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΣΕΙΡΕΣ

Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 5 ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΩΡΕΣ

1 Στην ενότητα αυτή θα μάθουμε:

- Τι είναι τα στερεότυπα
- Θα αναγνωρίζουμε σχέσεις εξουσίας μέσα από τον λόγο
- Θα αποκτήσουμε κριτική στάση απέναντι σε κοινωνικά πρότυπα
- Θα κατανοήσουμε πώς κατασκευάζεται η κοινωνική πραγματικότητα μέσα από τις γλωσσικές μας επιλογές
- Θα μπορέσουμε να παράγουμε δικά μας κείμενα αποδομώντας τα στερεότυπα

Σκέφτομαι- Συζητώ- Αναλύω

Χωριζόμαστε σε ομάδες 4 ομάδες των 5 ατόμων διαφορετικού φύλου.
Αφού παρακολουθήσουμε τη διαφήμιση και με βάση αυτά που γνωρίζουμε για τους ανδρικούς χαρακτήρες στην καθημερινή ζωή και στις τηλεοπτικές σειρές . Απαντάμε στις παρακάτω ερωτήσεις.

Σκέφτομαι κριτικά

Πώς επηρεάζουν τα τηλεοπτικά κείμενα τις αντιλήψεις μας σχετικά με τους άνδρες;

Στάδιο 1: Τοποθετημένη
Πρακτική

1. Όταν ακούμε τη φράση <<πραγματικός άνδρας>> τι χαρακτηριστικά σκεφτόμαστε;

2. Πώς παρουσιάζονται συνήθως οι άνδρες στις τηλεοπτικές σειρές;

3. Οι άνδρες πρέπει να δείχνουν πάντα δυνατοί; Εξηγούμε την απάντησή μας.

4. Ποια ανδρικά στερεότυπα έχουμε παρατηρήσει στην ελληνική τηλεόραση αλλά και στην καθημερινότητά μας;

5. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου οι άνδρες παρουσιάζονται διαφορετικά από τα στερεότυπα που αναφέρθηκαν;

6. Πότε ένας άνθρωπος σιωπά μπροστά σε ένα πρόβλημα; Γιατί;

7. Είναι εύκολο για κάποιον να αντιδράσει όταν παρουσιάζεται κάποιο πρόβλημα;

Παρουσίαση -Συζήτηση

Κάθε ομάδα παρουσιάζει τον χαρακτήρα που επέλεξε και τις απαντήσεις της
Συζητούμε για τα κοινά χαρακτηριστικά που εντοπίσαμε στους άνδρες των σειρών
Ποια στερεότυπα επαναλαμβάνονται; Ποια αμφισβητούνται;

Παρακολουθούμε αποσπάσματα από τη σειρά *Maestro in Blue*

Καταγράφουμε τις πρώτες μας εντυπώσεις γύρω από τους χαρακτήρες

Link διαφήμισης:

<https://www.youtube.com/watch?v=zWkYgDPsojk>

Διατηρούμε τις ομάδες που φτιάξαμε στο προηγούμενο στάδιο.

Ανά δύο οι ομάδες θα διαλέξουν μία σκηνή την οποία θα αναλύσουν.

ΟΜΑΔΑ Α' και Β:

ΟΝΟΜΑΤΑ ΜΕΛΩΝ:

Maestro in Blue

Διαβάζουμε το απόσπασμα και απαντάμε στις ερωτήσεις!

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 1 <<Clair de Lune>>

Χαράλαμπος: Γιατί; Από το σχολείο είναι μαζί.

Φάνης: Καλό είναι να ξέρεις τι γίνεται μέσα στο σπίτι σου.

Χαράλαμπος: Τι εννοείς;

Φάνης: Είναι νέα παιδιά αν κάνουν λάθος τώρα θα το βρούνε μπροστά τους.

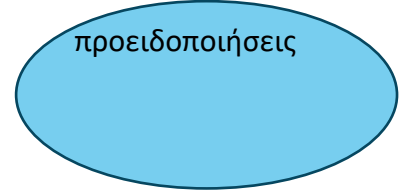
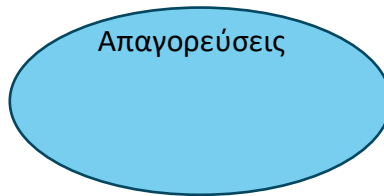
Δεν ξέρω για τον Σπύρο σου αλλά εμένα ο Αντώνης θέλω να σπουδάσει και να προχωρήσει τη ζωή του κανονικά. Αν θέλεις και εσύ το ίδιο για τον γιο σου μάζεψε τον. Δεν είναι καλή παρέα ο ένας για τον άλλο, και δε χρειάζεται να πεις στη Μαρία ότι κάναμε την κουβέντα αυτή. Σαν πατεράδες μιλάμε τώρα. Έφυγα και ότι είπαμε μένει μεταξύ μας έτσι; Για την επόμενη παράδοση θα σε ενημερώσω.

1. Πώς λειτουργεί το β' ενικό πρόσωπο στον διάλογο; Εντοπίζουμε 2 παραδείγματα!

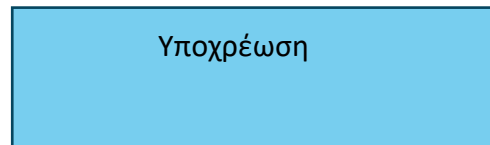
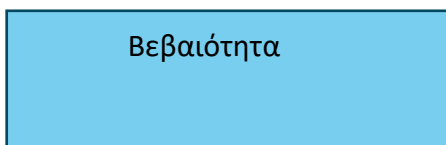
ΦΡΑΣΗ	ΤΙ ΔΕΙΧΝΕΙ

--	--

2. Εντοπίζουμε φράσεις που λειτουργούν ως:

3. Εντοπίζουμε φράσεις που φανερώνουν:

4. Ποιος δίνει περισσότερες εντολές στον διάλογο; Τι δείχνει για τη σχέση των χαρακτήρων;

5. Ποιος έχει τον έλεγχο της συζήτησης; Ποια γλωσσικά στοιχεία οδηγούν σε αυτό το συμπέρασμα;

6. Υπάρχουν πρόσωπα που δε μιλούν αλλά αναφέρονται; Τι δείχνει αυτό;

7. Η φράση <<μάζεψε τον>> τι φανερώνει για τον ρόλο του πατέρα στην οικογένεια; Επιλέγουμε και αιτιολογούμε

☐ Ως αυθεντία

☐ Ως ισότιμο μέλος της οικογένειας

☐ Ως υπεύθυνος για τη συμπεριφορά του παιδιού

☐ Άλλο

Αιτιολόγηση: _____

8. Στη φράση <<σαν πατεράδες μιλάμε τώρα>> τι φανερώνει το α' πληθυντικό πρόσωπο;

Εικόνα και νόημα

Παρατηρούμε τις εικόνες από τη σκηνή και απαντάμε με την ομάδα μας στις ερωτήσεις!

1. Οι χαρακτήρες:

☐ Κοιτάζουν τον θεατή

☐ Κοιτάζονται μεταξύ τους

☐ Αποφεύγουν το βλέμμα

Τι σημαίνει αυτό;

2. Πώς είναι το βλέμμα των χαρακτήρων;

☐ Έντονο

☐ Επιθετικό

☐ Ψύχραιμο

☐ Ανήσυχο

☐ Ήρεμο

Εξηγούμε πώς το καταλάβαμε

3. Το πλάνο είναι:

☐ Κοντινό

☐ Μακρινό

☐ Μεσαίο

Τι μας επιτρέπει να καταλάβουμε για τους χαρακτήρες;

4. Η κάμερα βρίσκεται:

☐ Στο ίδιο επίπεδο με τα μάτια

☐ Ψηλότερα

☐ Χαμηλότερα

Τι υποδηλώνει για τη σχέση εξουσίας μεταξύ των χαρακτήρων;

Τι μαθαίνουμε από τη σκηνή; (Βάζω X όπου συμφωνώ)

Οι γλωσσικές επιλογές επηρεάζουν τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τους ανθρώπους.

Οι εικόνες μεταφέρουν στοιχεία για την εξουσία και τις σχέσεις.

Τα τηλεοπτικά κείμενα αναπαράγουν ή αμφισβητούν στερεότυπα.

Τα στερεότυπα δεν είναι φυσικά αλλά κοινωνικά κατασκευασμένα.

Maestro in Blue

Διαβάζουμε το απόσπασμα και απαντάμε στις ερωτήσεις!

Απόσπασμα 2 «Άρνηση»

Ορέστης: Είναι ξεκάθαρο ότι αυτός ο τύπος σαπίζει στο ξύλο όχι μόνο τον γιο του αλλά και τη γυναίκα του. Είναι παρανοϊκό και μόνο που το συζητάμε κανονικά θα έπρεπε να πάω τώρα στην αστυνομία και να κάνω καταγγελία.

Φάνης: Και να πας το μόνο που θα πετύχεις είναι να έχεις ανακατευτεί σε κάτι που θα φέρει σε δύσκολη θέση μόνο εσένα, γιατί αυτός θα ξεφύγει από το αυτόφωρο και μετά θα τα αρνηθούνε όλα. Πιστεύεις ότι είναι η πρώτη φορά;

Ορέστης: Άρα τι μου λες δεν κάνουμε τίποτα;

Φάνης: Μα αν η ίδια η Μαρία και ο γιος της δεν πάρουν θέση εμείς τι παραπάνω μπορούμε να κάνουμε; Τροχαίο με τη μηχανή υποτίθεται ότι έπαθε το παιδί και η μάνα ότι χτύπησε και έπεσε. Τι σκατά να κάνω εγώ δηλαδή; Νομίζεις ότι η αστυνομία δεν τα ξέρει αυτά. Όλα τα ξέρουν μη τρελαθούμε τώρα.

Ορέστης: Δεν πάτε καλά.

1. Ποιος χρησιμοποιεί περισσότερο α' ενικό πρόσωπο; Τι δείχνει για τη στάση του απέναντι στο πρόβλημα;

2. Πώς λειτουργεί το α' πληθυντικό πρόσωπο στον διάλογο;
Εντοπίζουμε 2 παραδείγματα!

ΦΡΑΣΗ	ΤΙ ΔΕΙΧΝΕΙ

3. Συμπληρώνουμε τον πίνακα με φράσεις που δείχνουν:

Προτροπή για δράση	Αποτροπή δράσης

Ποιος προσπαθεί να δράσει; _____

Ποιος προσπαθεί να αποφύγει τη δράση; _____

4. Βρίσκουμε φράσεις που δείχνουν

Βεβαιότητα

Υποχρέωση

5. Ποιος φαίνεται πιο σίγουρος; Γιατί;

6. Ποιος φαίνεται πιο προβληματισμένος; Γιατί;

7. Η φράση «όλα τα ξέρουν» τι δείχνει για τη στάση του Φάνη;

☐ Αποδοχή της κατάστασης

☐ Δυσπιστία προς τους θεσμούς

☐ Παραίτηση

☐ Άλλο

Αιτιολόγηση: _____

8. Οι ερωτήσεις των χαρακτήρων λειτουργούν ως:

☐ Απορία

☐ Αμφισβήτηση

☐ Προβληματισμός

☐ Πίεση προς τον συνομιλητή

Εικόνα και νόημα

1. Οι χαρακτήρες:

☐ Κοιτάζουν τον θεατή

☐ Κοιτάζονται μεταξύ τους

☐ Αποφεύγουν το βλέμμα

Τι σημαίνει αυτό;

2. Πώς είναι το βλέμμα των χαρακτήρων;

- ☐ Έντονο
- ☐ Επιθετικό
- ☐ Ψύχραιμο
- ☐ Ανήσυχο
- ☐ Ήρεμο

Εξηγούμε πώς το καταλάβαμε

3. Το πλάνο είναι:

- ☐ Κοντινό
- ☐ Μακρινό
- ☐ Μεσαίο

Τι μας επιτρέπει να καταλάβουμε για τους χαρακτήρες;

4. Η κάμερα βρίσκεται:

- ☐ Στο ίδιο επίπεδο με τα μάτια
- ☐ Ψηλότερα
- ☐ Χαμηλότερα

Τι υποδηλώνει για τη σχέση εξουσίας μεταξύ των χαρακτήρων;

Τι μαθαίνουμε από τη σκηνή; (Βάζω X όπου συμφωνώ)

Οι γλωσσικές επιλογές επηρεάζουν τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τους ανθρώπους.

Οι εικόνες μεταφέρουν στοιχεία για την εξουσία και τις σχέσεις.

Τα τηλεοπτικά κείμενα αναπαράγουν ή αμφισβητούν στερεότυπα.

Τα στερεότυπα δεν είναι φυσικά αλλά κοινωνικά κατασκευασμένα.

Κριτική πλαισίωση: Αναλύουμε τη σκηνή

Εξετάζουμε τα γεγονότα από διαφορετικές οπτικές γωνίες, για να κατανοήσουμε καλύτερα τους χαρακτήρες, τις σχέσεις εξουσίας και τα μηνύματα που προβάλλονται.

Οδηγίες:

- Κάθε ομάδα τραβάει μια κάρτα ρόλου.
- Διαλέξετε μια σκηνή από αυτές που δόθηκαν.
- Συζητήστε στις ομάδες σας χρησιμοποιώντας τις ερωτήσεις στην κάρτα σας.
- Καταγράψτε τα επιχειρήματα σας.
- Παρουσιάστε την οπτική της ομάδας σας στην ολομέλεια.
- Ακούστε τις άλλες ομάδες και συζητήστε όλοι μαζί.

ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΤΕΣ

Ο ρόλος σας:

Υπερασπίστε έναν χαρακτήρα της σκηνής που θα επιλέξετε

- Γιατί πιστεύει ο χαρακτήρας ότι έχει δίκιο;
- Τι φοβάται ότι μπορεί να συμβεί;
- Μπορεί κάποιος να πιστεύει ότι κάνει το σωστό ενώ κάνει λάθος;
- Πώς καταλαβαίνει ο χαρακτήρας την «κανονική» ζωή;
- Γιατί συμπεριφέρεται με αυτόν τον τρόπο;

ΚΡΙΤΙΚΟΙ

Ο ρόλος σας:

Ασκήστε κριτική σε έναν χαρακτήρα της σκηνής που θα επιλέξετε

- Αυτό που κάνει ο χαρακτήρας είναι προστασία ή έλεγχος;
- Πώς φαίνεται η εξουσία στον τρόπο που μιλά;
- Ποιον επηρεάζει η στάση του;
- Τι συναίσθημα κρύβεται πίσω από τον λόγο του;
- Ο τρόπος που μιλά ο χαρακτήρας αφήνει περιθώριο διαλόγου;
- Αυτή η συμπεριφορά είναι αποδεκτή από την κοινωνία;

ΣΥΝΗΓΟΡΟΙ

Ο ρόλος σας:

Δίνετε φωνή σε έναν χαρακτήρα που δε μιλά στην σκηνή

- Ποιος μιλά για αυτό το πρόσωπο;
- Πώς νιώθει αυτός ο χαρακτήρας;
- Τι μπορεί να τον ενοχλεί περισσότερο σε όσα λέγονται;
- Ποιος αποφασίζει για αυτόν; Γιατί;
- Αν ήταν παρών θα άλλαζε η συζήτηση;
- Τι θα ζητούσε από τους υπόλοιπους χαρακτήρες;

ΑΛΛΑΖΩ ΡΟΛΟ

Ο ρόλος σας:

Μπαίνετε στη θέση ενός χαρακτήρα της σκηνής που θα επιλέξετε

- Τι θα κάνατε εσείς στη θέση του;
- Θα μιλούσατε ή θα σιωπούσατε;
- Θα συμφωνούσατε ή θα αντιδρούσατε;
- Τι θα σας δυσκόλευε να μιλήσετε;
- Είναι εύκολο να φέρετε αντίλογο σε έναν πιο ισχυρό;
- Αν μιλούσατε τι θα άλλαζε στη συζήτηση;

Μετασχηματισμένη πρακτική: Δημιουργώ- Εκφράζομαι

Στόχος σταδίου:

- Επανεξετάζουμε τις γνώσεις που αποκτήσαμε και εκφράζουμε τις απόψεις μας, ώστε να αποδομήσουμε τα στερεότυπα.
- Αναγνωρίζουμε τον ελεγκτικό, κυριαρχικό λόγο.
- Επαναδιαπραγματευόμαστε τον λόγο, προτείνοντας ισότιμες μορφές επικοινωνίας.
- Δίνουμε φωνή σε απόντα πρόσωπα και αναπλαισιώνουμε τη σκηνή.
- Κατανοούμε ότι η γλώσσα δεν είναι ουδέτερη αλλά διαμορφώνει απόψεις.

Οδηγίες:

- ✓ Παραμένουμε στις ομάδες μας.
- ✓ Δύο ομάδες θα ασχοληθούν με το 1^ο απόσπασμα και άλλες δύο με το 2^ο απόσπασμα.

Ξαναγράφω τη σκηνή

Λαμβάνουμε υπόψη μας τις φράσεις που σχολιάστηκαν στα προηγούμενα στάδια, που δείχνουν κυριαρχία, εντολές και έλεγχο, ξαναγράφουμε έναν διάλογο στον οποίο ο λόγος θα είναι ισότιμος.

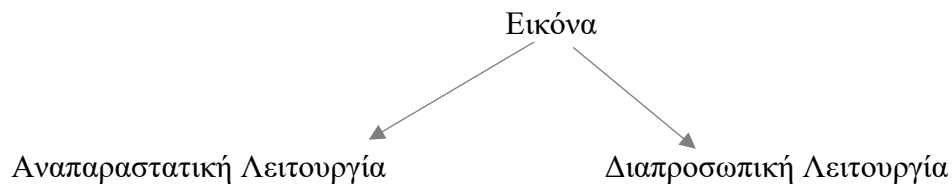
Δίνω φωνή στους απόντες

Επιλέγουμε ένα πρόσωπο το οποίο δε συμμετέχει στη συζήτηση (π.χ. Μαρία, Σπύρος, Αντώνης) και γράφουμε έναν σύντομο διάλογο, όπου ο χαρακτήρας απαντά στους πατέρες και εκφράζει την άποψή του.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ & ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- ✓ Κάθε ομάδα παρουσιάζει τον διάλογο της στην τάξη.
- ✓ Συζητάμε: Πώς άλλαξε η σκηνή; Ποιος ωφελείται από τον ισότιμο διάλογο;
- ✓ Τι μάς δείχνει αυτό για τη δύναμη της γλώσσας;

Θεωρία οπτικών μέσων

- **Αναπαραστατική Λειτουργία**

1. Συμμετέχοντες: τα αναπαριστώμενα αντικείμενα
2. Διαδικασίες:

- ✓ Αφηγηματικές: εκτυλίσσονται πράξεις και γεγονότα

- ✓ Αναλυτικές: Συνήθως προσφέρονται για παρατήρηση
- ✓ Συμβολικές: παρουσιάζονται συμβολικά σε σχέση με το νόημα που υποδηλώνουν

- **Διαπροσωπική Λειτουργία**

1. Βλέμμα

- ✓ Απουσία βλεμματικής επαφής: ο θεατής είναι παρατηρητής
- ✓ Ύπαρξη βλεμματικής επαφής: τα αναπαριστώμενα αντικείμενα ζητούν κάτι από τον θεατή

2. Κοινωνική απόσταση

- ✓ Κοντινή λήψη: εστιάζει στα αναπαριστώμενα αντικείμενα ➡
κοντινή σχέση με τον θεατή
- ✓ Μεσαία λήψη: απομακρύνεται από τα αναπαριστώμενα
αντικείμενα ➡ μειώνει τον βαθμό οικειότητας
- ✓ Μακρινή λήψη: δεν εστιάζει στα αναπαριστώμενα αντικείμενα ➡
απρόσωπη σχέση με τον θεατή

3. Σχέση εξουσίας (γωνία λήψης)

- ✓ Υψηλή γωνία: δείχνει μικροσκοπικά τα αναπαριστώμενα
αντικείμενα ➡ εξουσία θεατή
- ✓ Χαμηλή γωνία: δείχνει τεράστιο το αναπαριστώμενο αντικείμενο ➡
εξουσία αναπαριστώμενου αντικειμένου
- ✓ Ισάξια γωνία: βρίσκεται στο ύψος των ματιών του θεατή ➡
ισάξια σχέση θεατή και αναπαριστώμενου αντικειμένου